

6. évfolyamos gyerekek attitűd-változásának vizsgálata a különböző fogyatékosági csoportokkal kapcsolatban.

Analysis of 6th graders' attitude shift towards various disability groups

Készítette: Szabóné Nagy Elvira
W4K7WP
Gyógypedagógia, alapképzés
Levelező tagozat
MATE, Kaposvári Campus

Témavezető: Tóth-Szerecz Ágnes, tanársegéd, MATE
Kaposvári Campus Neveléstudományi
Intézet Gyógypedagógiai Tanszék

OTDK szekció: Tanulás- és Tanításmódszertani-
Tudástechnológiai Szekció

**Kaposvári Campus, Kaposvár
2024. november**

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés	2
1.1.	A témaválasztás indoklása	2
2.	A kutatás elméleti háttere	3
2.1.	A fogyatékoság fogalmi változásai és modelljei	3
2.2.	Integráció és inklúzió	6
2.3.	Érzékenyítés	9
2.3.1.	Az érzékenyítésről.....	9
2.3.2.	Érzékenyítő programok Magyarországon	12
2.4.	Az attitűd.....	15
3.	Kutatási kérdések	17
4.	Célkitűzések	17
5.	A kutatás bemutatása.....	18
5.1.	A kutatási minta bemutatása	18
5.2.	A kutatás módszertana	19
5.2.1.	Szociometriai felmérés	19
5.2.2.	Tanulói kérdőív	19
5.2.3.	Kérdőív a célcsoportban tanító pedagógusok számára.....	20
5.3.	A kutatásban használt érzékenyítő program bemutatása.....	21
5.3.1.	A program elemei és feldolgozásuk módszerei.....	21
6.	A kutatás eredményeinek bemutatása	24
6.1.	Bemeneti vizsgálatok	24
6.1.1.	Bemeneti szociometriai vizsgálat eredménye	24
6.1.2.	Bemeneti tanulói kérdőív eredménye a célcsoportban.....	26
6.1.3.	Kérdőív bemeneti eredménye a célcsoportban tanítók számára	30
6.1.4.	Bemeneti tanulói kérdőív eredménye a kontrollcsoportban.....	32
6.2.	Kimeneti vizsgálatok.....	36
6.2.1.	Kimeneti szociometriai vizsgálat eredmény a célcsoportban.....	36
6.2.2.	Kimeneti tanulói kérdőív eredménye	38
6.2.3.	Kérdőív a célcsoportban tanítók számára kimeneti eredménye	40
6.2.4.	Kimeneti tanulói kérdőív eredménye a kontrollcsoportban	42
6.3.	Kutatási kérdések megválaszolása, tapasztalatok összegzése	45
7.	Összegzés és kitekintés	54
	Irodalomjegyzék.....	55
	Mellékletek:	60

1. Bevezetés

1.1. A témaválasztás indoklása

Bár az integráció napjainkban ismert fogalomnak számít, a köznevelésben mégsem zökkenőmentes a folyamata. Az integráció több komponense közül egyik lényeges elem a fogadó intézmény, az iskolatársak attitűdje. A fogyatékoság társadalmi elfogadását már gyermekkorban el kell kezdeni. Vallom, hogy szervezett formában a társadalmi érzékenyítés egyik színterének a köznevelésnek kell lennie. Egy integráló általános iskolában tanítok felső tagozaton matematikát és osztályfőnöke vagyok a 7.b osztálynak. A fogyatékossgal élő emberek iránti szemléletformálás céljából kidolgoztam egy érzékenyítő foglalkozássorozatot 10-12 éves gyerekek részére. Ennek hatásvizsgálatát a 2023/2024-es tanévben végeztem el 6. osztályos tanulók körében. A Program elemei között főként mozifilmek, szépirodalmi művek, életrajzi filmek feldolgozása, valamint szimulációs gyakorlatok szerepelnek. A művek kiválasztásának alapját Blaska (2004) szempontrendszerre adta.

Kutatásomban az elméleti keretek tárgyalása után kitérek az általam megtervezett érzékenyítő foglalkozássorozat elemeire. Elemzem a Bogardus-féle társadalmi távolságmérő skála elemeinek felhasználásával alkotott kérdőívet, valamint a szociometriai felmérés eredményeit. Az eredményességet a tanulókkal és az őket tanító pedagógusokkal felvett bemeneti és kimeneti mérések feltételezett különbségeire alapozom. Feltételezem, hogy a program hatására megváltozik a tanulók attitűdje a fogyatékossgal élő emberek irányában, változik az osztályon belüli kapcsolatrendszer, a tanórai magatartásuk.

2. A kutatás elméleti háttere

2.1. A fogyatékoság fogalmi változásai és modelljei

A fogyatékoság értelmezése az idők során jelentős változásokon ment keresztül, tükrözve a tudományos, társadalmi, és kulturális nézőpontok fejlődését. A különböző definíciók és modellek megértése szükséges ahhoz, hogy hatékonyan támogathassuk a fogyatékosággal élő embereket, különösen a gyógypedagógiai gyakorlatban.

Magyarországon a 2007. évi XCII. törvény határozza meg a fogyatékosággal élő személyek jogait. E jogszabály preambuluma szerint „a fogyatékoság változó fogalom, a fogyatékoság a fogyatékosággal élő személyek és az attitűdbeli, illetve a környezeti akadályok kölcsönhatásának következménye, amely gátolja őket a társadalomban való teljes és hatékony, másokkal azonos alapon történő részvételben”. (2007. évi XCII. törvény a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ehhez kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről, 2007).

A fogyatékoság fogalmának változásait a történelem során három fő korszakra lehet bontani: a pre-modern, a modern és a posztmodern időszakra.

A pre-modern időszakban a fogyatékoságot gyakran vallási és misztikus magyarázatokkal illették. A fogyatékoságra az emberek büntetésként vagy isteni jelként tekintettek. Az érintettek gyakran kirekesztett helyzetbe kerültek, és sok esetben elzárták őket a társadalom többi részétől (Kálmán és Könczei, 2002).

A modern időszakban a tudomány és az orvostudomány fejlődésével a fogyatékoságot egyre inkább biomedikális szempontból kezdték vizsgálni. A 20. század elején a fogyatékoságot orvosi problémaként értelmezték, amelyet diagnosztizálni, kezelni és lehetőség szerint gyógyítani kell. Ez az úgynevezett biomedikális modell dominanciáját eredményezte, amely a fogyatékoságot az egyén testi vagy mentális állapotára vezette vissza (Barnes és Mercer, 2003).

A posztmodern időszakban a fogyatékoság fogalmának megértése újabb szintre lépett, és a társadalmi modellek keretein belül kezdték vizsgálni. Ezek a modellek arra helyezték a hangsúlyt, hogy a fogyatékoságot nem pusztán egyéni hiányosságnak kell kezelni, hanem a társadalmi és környezeti tényezők összjátékaként. Ezzel a szemléletmóddal

megjelent a fogyatékoság társadalmi modellje, amely az akadálymentesítés és az inklúzió fontosságát hangsúlyozta (Shakespeare, 2006).

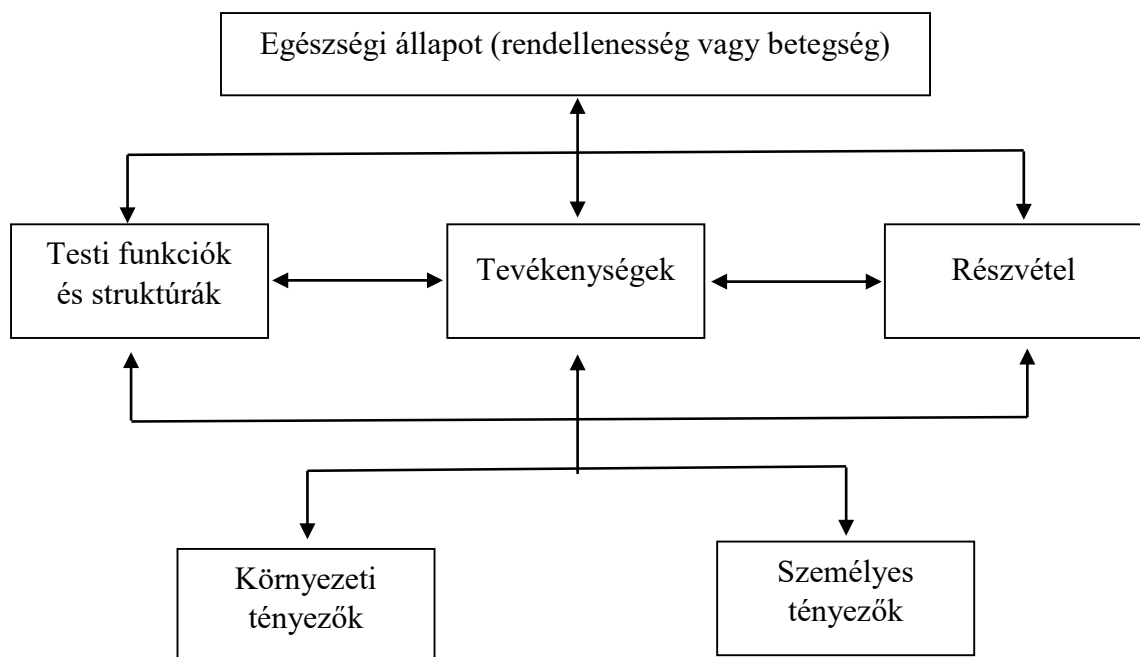
Az Egészségügyi Világszervezet (továbbiakban WHO) az ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health) keretében fejlesztette ki a fogyatékoság átfogó meghatározását. Az ICF szerint a fogyatékoság "olyan funkcionális állapot, amely egyéni, társadalmi és környezeti tényezők összjátékának eredményeként alakul ki". Az ICF három fő kategóriára osztja a fogyatékoságot: testi funkciók és struktúrák, tevékenységek és részvétel, környezeti tényezők. A funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása (továbbiakban FNO) az Egyesült Nemzetek Szervezete által 1980-ban elfogadott dokumentum, amely a fogyatékoságot úgy határozza meg, mint „a károsodásokat, a tevékenység akadályozottságát és a részvétel korlátozottságát felölelő gyűjtőfogalom. Egy kóros egészségi állapotú egyén, valamint kontextuális (környezeti és személyes) tényezők közötti kölcsönhatás negatív oldalát jelöli meg.” (WHO,2004). Ez a definíció hangsúlyozza, hogy a fogyatékoság nem csupán az egyén hiányosságaira vonatkozik, hanem a környezeti és társadalmi tényezők is jelentős szerepet játszanak annak kialakulásában.

A fogyatékosági modellek különböző megközelítéseket kínálnak a fogyatékoság megértéséhez és kezeléséhez. Ezek a modellek különösen fontosak a gyógypedagógiai gyakorlatban, mivel meghatározzák a beavatkozási stratégiákat és a pedagógiai módszereket.

A *biomedikális modell* a fogyatékoságot elsősorban az egyén testi vagy mentális eltéréseként értelmezi. E megközelítés középpontjában az orvosi diagnózis, a rehabilitáció és a terápiás beavatkozások állnak. A gyógypedagógiai gyakorlatban ez a modell a speciális oktatási szükségletekre, az egyéni fejlesztési tervek kidolgozására és a speciális eszközök használatára helyezi a hangsúlyt (Barnes és Mercer, 2003).

A *társadalmi modell* a fogyatékoságot nem az egyén hiányosságaként, hanem a társadalmi környezet és az akadályok eredményeként értelmezi. Ez a megközelítés arra irányítja a figyelmet, hogy távolítsa el azokat az akadályokat, amelyek gátolják a fogyatékosággal élő emberek társadalmi részvételét. A gyógypedagógiai gyakorlatban ez a modell a differenciált oktatásra, az inklúzióra és a társadalmi érzékenyítésre helyezi a hangsúlyt (Könczei és Hernádi, 2011).

A *bio-pszicho-szociális* modell (1.ábra) egyesíti a biomedikális és a társadalmi modellek elemeit, és hangsúlyozza a testi, pszichológiai és társadalmi tényezők kölcsönhatását a fogyatékoság kialakulásában. Ez a holisztikus megközelítés lehetővé teszi a gyógypedagógusok számára, hogy átfogó képet kapjanak a tanulók helyzetéről, szükségleteiről, és így megfelelő támogatást nyújtsanak számukra (Engel, 1977.).

1.ábra: A fogyatékoság bio-pszicho-szociális modellje (forrás: WHO, 2011.5.o.)

A fogyatékoság különböző értelmezései és fogalmi változásai a társadalom fejlődését és a tudományos nézőpontok alakulását tükrözik. Az FNO és a WHO definíciói, valamint a különböző fogyatékosági modellek hozzájárulnak a fogyatékoság átfogó megértéséhez. A gyógypedagógiai gyakorlatban ezen megközelítések alkalmazása lehetővé teszi, hogy a fogyatékosággal élő tanulók számára a legmegfelelőbb támogatást nyújtsuk, és elősegítsük az inklúzió és az egyenlő esélyek megvalósulását.

2.2. Integráció és inklúzió

Az integráció és az inklúzió olyan társadalmi és pedagógiai törekvések, amelyek célja, hogy minden gyermek, beleértve a sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekeket is, egyenlő esélyekkel és megfelelő támogatással vehessen részt az oktatási folyamatban. Az integráció az SNI tanulók általános oktatási környezetbe történő beillesztését jelenti, míg az inklúzió egy átfogóbb megközelítés, amely az egész oktatási rendszer átalakítását célozza a sokszínűség és az egyéni szükségletek teljes elfogadása érdekében (Papp, 2012).

Az integráció és inklúzió jelentősége:

- *Esélyegyenlőség és társadalmi igazságosság:* Az integráció és az inklúzió elősegíti, hogy minden gyermek, függetlenül képességeitől vagy háttérétől, hozzáférjen a minőségi oktatáshoz. Ez alapvető fontosságú az esélyegyenlőség és a társadalmi igazságosság biztosítása szempontjából. A UNESCO szerint az inkluzív oktatás az egyenlőség és a társadalmi igazságosság alapköve (UNESCO, 2005).
- *Kognitív és szociális fejlődés:* Az inkluzív környezetben nevelkedő gyermekek, beleértve az SNI tanulókat is, széles körű szociális és kognitív fejlődésen mennek keresztül. A különböző képességű tanulók közötti interakciók elősegítik a problémamegoldó készségek, az empátia és a társas kompetenciák fejlődését. A kutatások szerint az inkluzív oktatás növeli az iskolai teljesítményt és a szociális készségeket (Schwab, 2018).
- *Közösségi kohézió növelése és az előítéletek csökkentése:* Az integráció és az inklúzió elősegíti a közösségi kohéziót, mivel a különböző háttérű tanulók együttnevelése csökkenti az előítéleteket és növeli a társadalmi toleranciát. Az inkluzív iskolákban nevelkedő gyermekek nyitottabbak és elfogadóbbak másokkal szemben (Hehir et al., 2016).

Az integráció és az inklúzió sikeres megvalósításához megfelelő erőforrásokra van szükség, beleértve a képzett pedagógusokat, speciális oktatási eszközöket és támogató szolgáltatásokat. Az infrastruktúra hiánya komoly akadályt jelenthet. Az OECD szerint az inkluzív oktatás megvalósításához jelentős befektetésekre van szükség (OECD, 2012).

A pedagógusok speciális képzése szükséges ahhoz, hogy hatékonyan tudják kezelni az eltérő képességű csoportokat és támogatassák az SNI tanulók egyéni igényeit. A folyamatos szakmai fejlődés és támogatás alapvető fontosságú. Florian és Black-Hawkins (2011) rámutatnak, hogy a pedagógusok inkluzív módszertani képzése kulcsfontosságú az inkluzív oktatás sikeréhez.

Az inkluzív oktatás megvalósítása rugalmas tanterveket és differenciált pedagógiai módszereket igényel, amelyek lehetővé teszik az egyéni sajátosságok figyelembevételét. A kutatások szerint a differenciált oktatás növeli a tanulók motivációját és teljesítményét (Tomlinson, 2014).

Az integráció és az inklúzió gyakran találkozik társadalmi és intézményi előítéletekkel. Ezek leküzdése érdekében szemléletváltásra van szükség. Az előítéletek csökkentése érdekében fontos a közösségi tudatosság növelése (Booth & Ainscow, 2011).

Magyarországon a köznevelési törvény és az azt kiegészítő rendeletek biztosítják az integráció és inklúzió jogi kereteit. Az iskolák kötelesek befogadni az SNI tanulókat, és biztosítani számukra a megfelelő oktatást és támogatást. Az oktatási törvények és rendeletek meghatározzák az SNI tanulók jogait és a befogadó iskolák kötelezettségeit (EMMI, 2012).

Az integráció és inklúzió sikeres megvalósításához szükséges támogató szolgáltatások (pl. fejlesztő pedagógusok, pszichológusok, logopédusok) és az infrastruktúra fejlesztése folyamatos kihívást jelent Magyarországon (Perlusz, 2020). Az iskolák közötti egyenlőtlenségek csökkentése érdekében további erőforrásokra és támogatásra van szükség. Magyarországon is fontos a közösségi szemléletváltás elősegítése az inklúzió érdekében. Különböző kampányok és programok segíthetnek abban, hogy a társadalom nyitottabbá váljon az inklúzió iránt, és csökkenjenek az előítéletek. A közösségi tudatosság növelése érdekében fontosak az iskolai és társadalmi szintű programok (Kőpatakiné, 2006).

Az integráció és az inklúzió oktatási-nevelési szempontból alapvető fontosságú az SNI tanulók esélyegyenlőségének biztosításának előmozdítása érdekében. Magyarországon mindkét területen jelentős előrelépések történtek, de még számos kihívás áll az oktatási rendszer előtt. A megfelelő erőforrások biztosítása, a pedagógusok felkészítése, a

rugalmas tantervek és módszerek alkalmazása, valamint a társadalmi előítéletek leküzdése mind szükségesek ahhoz, hogy az integráció és az inklúzió valóban hatékony és inkluzív legyen. Az integrált és inkluzív oktatás nemcsak az SNI tanulók számára nyújt lehetőséget a teljes körű fejlődésre, hanem hozzájárul egy igazságosabb és befogadóbb társadalom kialakításához is.

2.3. Érzékenyítés

2.3.1. Az érzékenyítésről

Az érzékenyítés során egy személy, csoport vagy közösség figyelmét hívják fel egy fontos társadalmi kérdésre. Célja a figyelemfelkeltés, az érzékenység fokozása azzal, hogy minél több információt juttat el a témával kapcsolatban az érzékenyíteni kívánt populációhoz. A siker érdekében ismerni kell a célcsoportot, a kommunikáció és a motiváció felkeltésének módszereit illetve, hogy milyen változásokat várunk tőlük. Az érzékenyítés egy láthatatlan folyamat, mely során az információ beépülése attitűd- és viselkedésváltozást okoz (Berti és mtsai, 1998).

A fogyatékos személyek elfogadása és integrációja egy fontos társadalmi célkitűzés, amely számos kihívással jár. Az elfogadás elősegítése érdekében a társadalmi érzékenyítés elengedhetetlen. Az érzékenyítés segít megszüntetni az előítéleteket és a sztereotípiákat, amelyek akadályozzák a fogyatékos személyek társadalmi integrációját (Shapiro,1993). Ezen túlmenően, az érzékenyítés elősegíti a befogadóbb környezet kialakítását, ahol a fogyatékos személyek is teljes értékű tagjai lehetnek a társadalomnak (Oliver,1990).

Az érzékenyítést célzó programok különböző módszereket alkalmazhatnak, melyek közül a leggyakrabban használtak közé tartoznak az oktatási programok, a média kampányok, és a közösségi események.

Az iskolai és munkahelyi oktatási programok fontos szerepet játszanak a fogyatékos személyek elfogadásának előmozdításában. Az oktatás növeli a tudatosságot a fogyatékossgal kapcsolatos kérdések iránt, és segít az embereknek megérteni a fogyatékos személyek kihívásait és szükségleteit (Westwood, 2011). Az interaktív tanulási módszerek, mint például a szimulációk és a szerepjátékok, különösen hatékonyak lehetnek az empátia fejlesztésében (Schulze, 2007).

A média kampányok széles körben elérhetik a közönséget, és hatékonyan segíthetik az elfogadást. A fogyatékos személyekről szóló történetek és pozitív példaképek bemutatása hozzájárulhat a sztereotípiák megszüntetéséhez és a társadalmi normák megváltoztatásához (Roper, 2003). A vizuális és digitális média különösen hatékony eszköz lehet az érzelmi reakciók kiváltásában és az empátia növelésében (Ellis & Kent, 2011).

A közösségi események, mint például a nyílt napok, műhelyek és sportesemények, lehetőséget biztosítanak közvetlen találkozásra a fogyatékos személyekkel. Az ilyen események segíthetnek a résztvevőknek személyes élményeket szerezni, ami hozzájárulhat a pozitív attitűdök kialakulásához (Lindsay & McPherson, 2012). A közösségi részvétel erősíti a társadalmi kohéziót és a közös értékek kialakulását (Putnam, 2000).

Az érzékenyítő programok hatékonyságát számos tanulmány vizsgálta. Kutatások kimutatták, hogy az interaktív oktatási programok jelentős mértékben csökkentik a fogyatékos személyekkel szembeni előítéleteket és növelik az empátiát (Cameron & Rutland, 2006). A média kampányok hatékonyságát szintén számos tanulmány alátámasztja, amelyek szerint a fogyatékos személyek pozitív ábrázolása hozzájárul a társadalmi attitűdök javulásához (Haller, Dorries, & Rahn, 2006).

Egy longitudinális vizsgálat során Lindsay és McPherson (2012) megállapították, hogy a közösségi események hosszú távon is pozitív hatással vannak a résztvevők attitűdjeire. A kutatás szerint a résztvevők nagyobb valószínűséggel vállaltak önkéntes munkát és támogatták a fogyatékos személyek jogait az események után.

A biblioterápia jól alkalmazható módszer a társadalmi érzékenyítésben, a fogyatékoság elfogadásában. A könyvek tükörként szolgálnak a gyerekek számára, hogy olyan szereplőket lássanak, akik olyanok, mint ők, és hasonló érzésekkel és tapasztalatokkal rendelkeznek, mint önmaguk. A könyvek ablakként is szolgálnak, amelyen keresztül a gyerekek megismerhetik világukat azáltal, hogy a közvetlen környezetükön túlra tekintenek, és olyan szereplőket és eseményeket látnak, amely más közösségekben vagy a világ más tájain fordulnak elő. (Rudman&Pearce,1988; Rudman 1995)

A fogyatékosággal foglalkozó gyermekkönyveknek nagy szerepük van az érzékenyítésben, a szemléletformálásban. Egy jó történet hatással van a gyermekekre, segíti megismerni a különböző emberi érzéseket, élethelyzeteket. A segítő könyvek elsődleges célja az empátiára, elfogadásra nevelés. Ráirányítják az olvasó figyelmét a körülöttük lévő világ sokszínűségére. Teszik ezt, úgy, hogy a különbözőségek helyett, az azonosságokat hangsúlyozzák (Jenei,2019)

Kutatásomhoz Blaska (1996,2004) szempontsora szerint választottam ki a feldolgozni kívánt műveket. 10 kritériumot határozott meg, amelyek segítenek kiválasztani a

kisgyerekek számára írt fogyatékos- és beteg szerepben megjelenő karaktereket ábrázoló könyveket. Ezek a következők:

1. Az empátiát segítse felkelteni, ne a negatív érzelmeket.
2. Az elfogadást ábrázolja, ne tegye nevetségessé a fogyatékos személyt.
3. A sikerességet hangsúlyozza, és ne a kudarcot.
4. Segítse elő a fogyatékos vagy beteg személyekről alkotott pozitív kép kialakítását.
5. Segítse hozzá a gyermekeket, hogy egyre pontosabb ismereteket szerezzenek a fogyatékoság, betegség megértéséről.
6. Mutasson tiszteletet a fogyatékos, a beteg személyek irányában.
7. Az „egy közülünk”, és nem az „egy közülük” attitűdöt erősítse.
8. Olyan nyelvi szerkezetet használjon, amely először a személyt jelöli, majd a fogyatékoságot. Pl. „Jody, aki vak” és nem „A vak Jody” típusú nyelvi szerkezetet használja.
9. A fogyatékoságot, betegséget reális állapotként és nem emberfeletti vagy emberhez nem méltó jelenséggként mutassa be.
10. A karaktereket realiztikusan ábrázolja.

Egy történet megismerése során a gyerekeknek a szükséges hatás elérése érdekében három fázison kell áthaladniuk: azonosulás, bevonódás, betekintés. Azonosulásra akkor van lehetőség, ha a történetet hallgató/olvasó gyermek hasonló korú, mint a könyvben szereplő gyermek, hasonlóak a tevékenységeik és az érzelmeik. Bevonódás során az olvasó bekapcsolódik a történetbe, érzelmi szálak kötik a főszereplőhöz. Ha a gyermek bele tudja élni magát a történetbe, az segíthet az érzelmi állapota enyhítésében. A betekintés fázisában a gyerekek – szülő vagy pedagógus segítségével - értelmezik az eseményeket, a szereplők viselkedést. Az olvasónak elemezni kell tudni a főszereplőt és a cselekményben zajló eseményeket, fel kell fedeznie az új utakat, amelyekkel a nem megfelelő viselkedést helyettesíteni tudja, ezáltal a maga kezébe veszi a probléma megoldását, fejlődik a problémamegoldó képessége. (Sridar és Vaughn 2000; Parker és Ackerman, 2007)

2.3.2. Érzékenyítő programok Magyarországon

Az elmúlt évtizedekben látványosan emelkedett azon programoknak a száma, melynek célja a fogyatékossgal élő személyek társadalmi integrációjának segítése. Ezek többnyire egyesületek, érdekvédelmi szervezetek és alapítványok szervezésében jönnek létre.

A szakirodalmi eredmények, a nemzetközi és hazai kutatási eredmények alapján kijelenthető, hogy a köznevelési intézményeknek nagy szerepe lehet a gyermekek szemléletformálásában a fogyatékossgok tekintetében (Tóth-Szerecz,2023).

Szakdolgozatomban azon érzékenyítő programokra térek ki, amelyek bekapcsolhatók a köznevelésbe. Az oktatási-nevelési intézményekben szervezett programok, érzékenyítő foglalkozások során megszerzett információk, tapasztalások mind-mind formálhatják a gyermekekben kialakuló képet a fogyatékossgokról. A foglalkozások célja a tanulók szemléletének formálása ismeretátadással, segítő magatartásra, empátiára, toleranciára neveléssel. A programok nagy része sérülésspecifikus, de előfordul olyan is, amely több fogyatékossgai területet is magába foglal.

Három olyan programot mutatok be, melyek jelenleg is elérhetőek az intézmények számára és országos lefedettségűek. A bemutatás alapjául a programok saját honlapja és a hatásvizsgálatukat bemutató, tudományos folyóiratokban megjelenő cikkek.

A Csillagbusz Inklúziós Intervenciós Program (továbbiakban CSIIP) autizmussal élő alsó tagozatos tanulók életminőségének javítását tűzte ki célul azzal, hogy osztálytársaiknak és az őket tanítóknak nyújt pedagógiai és módszertani segítséget. A Programot az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport fejlesztette ki. A CSIIP 25 darab (12 kötelező és 13 választható) játékos aktivitásból áll, amelyek különböző tantárgyak tanmeneteihez alkalmazkodnak. A pedagógusok egy Tanítói tréning (Együttnevelés Autizmusban - 30 órás akkreditált pedagógus – Továbbképzés, képzés a Csillagbusz Inklúziós Intervenciós Programhoz) keretében sajátíthatják el a Program elemeit. A Tréning célja, hogy a pedagógus képessé váljon a kortársközösség viselkedésének formálására. Teszi ezt úgy, hogy:

- viselkedéses stratégiákat tanít a gyerekeknek az autista osztálytárssal való együttműködéshez, a kortárs bántalmazás megelőzéséhez, kezeléséhez;

- ismereteket ad az autizmussal kapcsolatban az osztálytársaknak, amelyek megalapozhatják a jobb megértést, az empátiát és toleranciát, valamint a későbbi társadalmi felelősségvállalást.

A Tanítói tréning jelképes összegért vehető igénybe. Extra, de kötelező része a Programnak az érintett tantestület egészét érintő tréning. Ez egy egyalkalmas, körülbelül két órát igénybe vevő előadás, amely elérhető kontakt és online formában is.

A Program közreadását hatásvizsgálat előzte meg. 281 második és harmadik osztályos - köztük 14 autizmussal élő tanuló – gyermek, szüleik és pedagógusaik vettek részt. Nyolc osztályban kipróbálták a Programot, míg hat osztály a kontrollcsoportot alkotta. Bemeneti és kimeneti kérdőíveket és interjúkat vettek fel tanulókkal, szülőkkel és tanítókkal. A kérdések kitértek az autizmussal kapcsolatos tudásra, attitűdre, vizsgálták a kortársbántalmazás és a szociometriai háló változásait. Az eredmények azt mutatták, hogy a Programban résztvevő tanulóknak nőtt az ismerete az autizmussal kapcsolatban, megmaradt a kiinduló pozitív attitűdjük (I1: Csillagbusz Inklúziós Intervenciós Program honlapja, 2024).

A Magyar Országgyűlés 2018-as döntése alapján február 22.-én ünnepeljük a Magyar Parasport napját. A **Lélekmozgató** a Magyar Paralimpiai Bizottság (MPB) és a Fogyatékosok Országos Diák-, Verseny- és Szabadidősport Szövetségének (FODISZ) ezen alkalomból megrendezett közös programja. A programhoz csatlakozhatnak oktatási-nevelési intézmények, önkormányzatok, szociális és gyermekvédelmi intézmények, civil szervezetek és sportegyesületek. A program által megcélzott korosztály széles skálán mozog, az óvodásoktól a középiskolásokig. Az MPB és a FODISZ filmekkel, videókkal, segédletekkel támogatják a résztvevő intézményeket, amelyek ingyenesen letölthetők a honlapokról. Az óvodás és alsó tagozatos gyermekek Bartos Erika érzékenyítő meséin keresztül ismerkedhetnek meg a különböző fogyatékoságokkal. A program ideje alatt a feldolgozandó mesék és a hozzájuk tartozó színezők ingyen letölthetők a honlapról. Az iskolás korosztályú gyermekeket tanító pedagógusokat osztályfőnöki és testnevelés óravázlatok segítik. Az osztályfőnöki óra keretében megtartott érzékenyítő foglalkozásokhoz a honlapokon rendelkezésre állnak kisfilmek, paralimpikonokról és parasportolókról szóló dokumentumfilmek és szöveges riportok. A filmnézést követő beszélgetéshez kidolgozott óravázlat áll rendelkezésre.

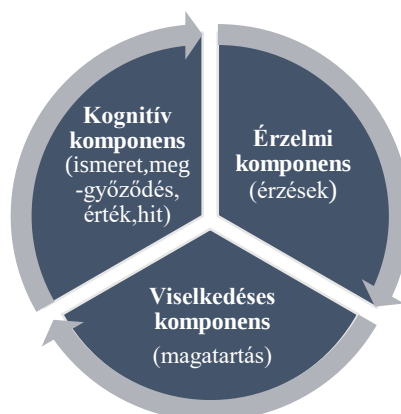
A program eredményességéről nem találtam adatokat. A foglalkozások során az átadott információ mennyisége és mélysége a pedagógus kompetenciája. A segítségül felajánlott anyagok felhasználásával elsősorban a tanulók empátiás készségei fejleszthetők. A filmek bemutatják, hogy milyen nehézségekkel kell szembenéznük a fogyatékossgal élő személyeknek a mindennapokban. (I2: Magyar Paralimpiai Bizottság honlapja, 2024; I3: Fogyatékosok Országos Diák-, Verseny- és Szabadidősport Szövetség honlapja, 2024)

Egy Sima egy Fordított – Egyesület az Inklúzióért célja, hogy segítse a fogyatékossgal élő gyermekek, fiatalok és családjuk társadalmi beilleszkedését. Tevékenységi körükben megtalálhatók a különböző korosztályoknak (óvodától a középiskoláig) szóló érzékenyítő programok. A gyerekek interaktív foglalkozásokon, játékos formában ismerkedhetnek meg a mozgássérüléssel, a látássérüléssel és a beszéd fogyatékossgal. Az Egyesület a LEGO Alapítvány és a LEGO LCE támogatásával hozta létre az **Érzékenyítő Társasjátékot**, mellyel az volt a céljuk, hogy a fogyatékossgokról szóló szemléletformálás minél több intézménybe eljusson. A játék célcsoportja a 2-4. évfolyamos tanulók. A diákoknak LEGO kockákból kell megépíteni egy inkluzív iskola udvarát, ahol minden gyermek optimális feltételek mellett tud együtt játszani. A játék karakterei Kocka professzor (az elképzelt iskola igazgatója) és öt, különböző fogyatékossgal (mozgásfogyatékossg, látássérülés, hallássérülés, autizmus spektrumzavar, Down-szindróma) élő gyermek. A tanulók a programban résztvevő pedagógus vezetésével 4-6 fős csoportokban, kooperatív formában ismerkednek meg az öt fogyatékossgai típussal a karakterek bőrébe bújva. A játék időkerete körülbelül 12 tanóra, amelyet célszerű három blokkban megtartani. A játék tartalmazza a LEGO kockákat, a karakterkártyákat és egy játékleírást. A leírás pontos instrukciókat tartalmaz a foglalkozást vezető pedagógus számára. Az Egyesület által végzett hatásvizsgálat szerint a mérésben résztvevő tanulók a foglalkozások hatására megtanulták az elnevezéseket, pozitív irányba változott a megítélésük és elfogadóbbak lettek (I4: Egyesület az inklúzióért honlapja, 2024).

2.4. Az attitűd

Az attitűd az egyik legfontosabb pszichológiai konstruktum, amely befolyásolja az egyén gondolkodását, érzéseit és viselkedését különböző tárgyakkal, személyekkel vagy eseményekkel kapcsolatban. A szociálpszichológiában az attitűdök vizsgálata központi szerepet játszik, mivel segít megérteni az emberi viselkedés motivációit és mintázatait. Az attitűd egy viszonylag tartós mentális és érzelmi állapot, amelyet az egyének egy adott tárgy, személy, helyzet vagy eszme iránti pozitív vagy negatív értékelő megnyilvánulása jellemez (Eagly & Chaiken, 1993). Ez a definíció kiemeli az attitűdök értékelő jellegét, ami azt jelenti, hogy az emberek hajlamosak valamit jó vagy rossz, kedvező vagy kedvezőtlen kategóriákba sorolni.

Vannak olyan nézetek, mely szerint az attitűd egy komponensű (Thurstone, 1931), de szélesebb körben elfogadott a három komponensből (kognitív, érzelmi, viselkedéses komponens) álló modell (Rosenberg & Hovland, 1960). E három összetevő szorosan összefügg és folyamatosan hat egymásra (2. ábra). Az attitűd kognitív aspektusa magában foglalja az egyén meggyőződéseit, gondolatait és ismereteit egy adott tárgyról. Ezek az információk nem biztos, hogy objektívek, de az egyén akként tekint rájuk, így azok határozzák meg az attitűd tárgyához való viszonyulást. Az érzelmi komponens az érzelmi reakciókat és érzéseket foglalja magában, amelyeket az egyén az adott tárggyal kapcsolatban érez: helyes vagy helytelen, kellemes vagy kellemetlen, kedveljük vagy sem. A viselkedéses komponens az egyén viselkedési hajlandóságait és reakcióit tartalmazza az adott tárggyal kapcsolatban (Rosenberg & Hovland, 1960).

2. ábra Az attitűd háromkomponensű modellje (Forrás: Balázs, K (2022):

Érzékenyítő tréningek pszichológiai háttere 104.o.)

Az attitűdök különféle funkciókat töltenek be, mint például az értékelő, az alkalmazkodó, az önkifejező és a tudásalapú funkciók (Katz, 1960). Ezek a funkciók segítenek az egyéneknek eligazodni a világban, kapcsolatokat építeni, és saját identitásukat megerősíteni.

Az attitűdök tapasztalat, kultúra és szocializáció által tanulhatók (Fiske, 2006).

Az érzékenyítő programok hatékonyságának mérésére a kutatók attitűdvizsgálatokat használnak. A tudományos kutatás egyik alapja a gyakorlati ismeretek gyűjtése, melynek egyik módszere a megfigyelés. Ez az attitűdök esetében lehetetlen, így a szociálpszichológusok különböző módszereket dolgoztak ki a mérésére. Alapvetően két típust különböztetünk meg; a közvetlen vagy direkt, és a közvetett vagy indirekt módszert. A használt mérési módszerek többsége közvetlen módszer. Ide sorolandók az önkitöltős kérdőívek, az interjúk és az attitűdskálák. A Likert-skála, amelyben az egyének egyetértési vagy egyet nem értési szintjüket jelölik meg egy adott állítással kapcsolatban, az egyik legismertebb eszköz (Likert, 1932).

A társadalmi távolság mérésére kifejlesztett skálák közül az egyik leginkább elismert és széles körben használt eszköz a Bogardus-féle társadalmi távolságmérő skála. Ez az eszköz az 1920-as években Robert E. Bogardus amerikai szociológus munkájának eredményeként jött létre, és a mai napig jelentős hatással van a szociálpszichológiai és szociológiai kutatásokra. A skála elsődleges célja, hogy mérje az egyének közötti szociális távolságot, különösen etnikai, faji és társadalmi csoportok között. Robert E. Bogardus az 1920-as években fejlesztette ki a társadalmi távolságmérő skálát, válaszul az amerikai társadalomban tapasztalt etnikai és faji feszültségekre. Bogardus eredeti skálája hét fokozatot tartalmazott, amelyeket a résztvevőknek kellett megjelölniük annak függvényében, hogy mennyire éreznék kényelmesen magukat bizonyos társadalmi csoportok tagjaival való kapcsolattartás különböző szintjein (Forgács, 2017).

Az attitűd egyik fontos eleme lehet az is, hogy a közösség tagjai hogyan viszonyulnak egymáshoz. Ennek feltérképezéséhez a szociometriai vizsgálat nyújthat segítséget. A szociometria módszer elméleti alapjai Moreno nevéhez köthetők. A Mérei Ferenc (2001) által kidolgozott többszemponútú szociometriai vizsgálat lehetővé teszi az iskolai közösségek mélyebb megismerését. A módszer szemléletes formában mutatja meg egy közösség belső informális struktúráját, a csoporttagok közötti viszonyokat (Mérei, 2001).

3. Kutatási kérdések

Kutatásomban arra keresem a választ, hogy:

1. Hogyan változik a Program hatására a tanulók attitűdje a fogyatékossgal élő emberek irányában?
2. Milyen hatással lesz a tanulók osztályon belüli kapcsolatrendszerére a foglalkozássorozat?
3. Milyen irányba változik a Program hatására a tanulók tanórai magatartása?

4. Célkitűzések

Kutatásom célja, hogy az érzékenyítő foglalkozássorozat során a tanulóim megismerjék a különböző fogyatékossgai csoportokat. Reméltem, hogy a program hatására a tanulóknban elindul egy szemléletváltozás, kialakul egy segítő attitűd, nemcsak a fogyatékossgal élő társaik, hanem az osztályban perifériára szorult diákok felé is.

5. A kutatás bemutatása

5.1. A kutatási minta bemutatása

A mintába 34 fő 6. évfolyamos tanulót vontam be. Az évfolyamon két osztály van. Mindkét osztályban matematikát tanítok és a 6.b. osztálynak vagyok az osztályfőnöke. A 6. a. osztályba 19 tanuló jár, átlag életkoruk 12,2 év. A fiúk és a lányok aránya 10:9. Sajátos nevelési igényű (SNI) tanuló 2 fő. Beilleszkedési, tanulási és magatartási (BTMN) nehézséggel 3 tanuló küzd, míg 3 tanuló hátrányos helyzetű. A 6. b. osztálylétszáma 16 fő, a fiúk és a lányok aránya 8:8. SNI 5 fő. BTMN 2 tanuló, míg 2 fő hátrányos helyzetű. A tanulók átlagéletkora 12,2 év. Év közben ugyan érkezett egy fiú az osztályba, de az egyik évismétlő fiú március hónaptól kezdődően nem járt iskolába, így a résztvevők száma nem változott. A foglalkozás sorozatot a 6. b. osztályban végeztem, a 6.a. alkotja a kontrollcsoportot az attitűdvizsgálat tekintetében. A gondviselőket Szülői értekezleten tájékoztattam - kérve beleegyezésüket (1.sz. melléklet) - a kutatásról és a foglalkozássorozat részeit alkotó könyvek és filmek címéről. A kontrollcsoportot alkotó 6.a. osztály szülői értekezletén megfogalmazódott a szülőkben az az igény, hogy a későbbiekben ez az osztály is részt vehessen a programban. Ígéretet tettem arra vonatkozóan, hogy a következő tanév során a tanulóknak lehetőségük lesz erre.

	6.a. Kontrollcsoport	6.b. Célcsoport
Lányok (fő)	9	8
Fiúk (fő)	10	8
BTMN (fő)	3	2
SNI (fő)	2	5
HH (fő)	3	2

1. táblázat A vizsgálatba bevont tanulók megoszlása Forrás: saját szerkesztés

5.2. A kutatás módszertana

5.2.1. Szociometriai felmérés

A programban résztvevő osztálynak a 2022/2023-as tanévben lettem az osztályfőnöke, akkor kezdték az ötödik osztályt. 19 tanulóból 16-an az alsó tagozaton is egy osztályba jártak. 5. osztályban csatlakozott hozzájuk egy lány az egyik tagintézményünkéből és két fiú, akik évismétlők voltak. Sok konfliktushelyzet jellemezte az első évet, diák-diák és diák-pedagógus között egyaránt. Ekkor kezdtünk együtt dolgozni az iskolapszichológussal, aki egyéni és csoportos foglalkozásokat tartott a gyerekeknek. Sajnos az osztályban tapasztalható tanórai és azon kívüli magatartási helyzet nem sokat változott ezek hatására sem. Többek között ezért is döntöttem a program megvalósítása mellett. Reméltem, hogy lesz egy olyan hatása is, amely változtat a tanulók egymáshoz való kapcsolatán. Ennek mérésére az iskolapszichológussal közösen szociometriai felmérést készítettünk. A kérdések felvételére osztályfőnöki órán került sor. Elmondtuk a gyerekeknek, hogy kilenc kérdésre kell majd írásban válaszolniuk (2. sz. melléklet). A kérdéseket nem kellett leírniuk, a lapra csak a nevük és a kérdésekre adott válaszok kerültek. Arról is tájékoztattuk őket, hogy az általuk írt válaszok titkosak, és a felmérés eredményét (nevek nélkül) elmondjuk nekik is.

5.2.2. Tanulói kérdőív

A vizsgálati módszert a Bogardus-féle társadalmi távolságmérő skála elemeinek felhasználásával alkotott kérdőív (3.sz. melléklet) adja. A kérdőívben a vizsgált csoportot az öt fogyatékosági csoport (mozgásfogyatékos, beszéd fogyatékos, intellektuális képességzavarral küzdő, hallásfogyatékos, látássérült) alkotja. A 13 kérdés közül négy általános ismeretre kérdez rá, a többi kilenc attitűdöt mér. Az általános kérdésekkel arra kerestem a választ, mint például olvasott-e már fogyatékosággal élő emberekről, ha igen hol. Látott-e már a témában filmet, ha igen hol. Találkozott-e már fogyatékosággal élő emberrel, ha igen hol. Arra is rákérdeztem, hogy van-e illetve volt-e fogyatékosággal élő osztálytársa. A kérdőívemben igyekeztem úgy feltenni a kérdéseket, hogy azok könnyen értelmezhetők legyenek a gyerekek számára. A kérdőív kitöltésére informatika órán került sor. A tanulókat tájékoztattam a kutatás céljáról, elmondtam nekik, hogy a kérdőív kitöltése anonim módon történik, vagyis nem fogom tudni, melyik kérdésre ki mit válaszolt. Kértem tőlük, hogy a válaszok az őszinte véleményüket tükrözzék. A kitöltéshez annyi segítséget kaptak, hogy átbeszéltük, melyik fogyatékoság pontosan mit jelent. Ezt rövid magyarázatként megtalálták a válaszok között is. Az 5-13. állítások a

gyerekek fogyatékos társaikhoz való viszonyulásukról szólnak. A kilenc kiegészítendő mondat közül hat pozitívan és három negatívan megfogalmazott állítást tartalmaz. Az állítások az attitűd érzelmi (pl.: „Szívesen barátkoznék olyan gyermekkel, aki ...”) és viselkedéses (pl.:” Ha meghívna nem szívesen mennék el egy olyan gyermek otthonába, aki...”.) komponenseit vizsgálják.

5.2.3. Kérdőív a célcsoportban tanító pedagógusok számára

A program egy másik hatásaként azt vizsgáltam, hogy milyen irányban változik az osztály tanórai magatartása. Az osztályban tanító hét pedagógust arra kértem, hogy töltsön ki egy kérdőívet (4.sz.melléklet). A kérdőív hat kérdést tartalmaz, ebből öt zárt és egy nyitott végű kérdés. Az első két kérdés arra irányult, hogy van-e fogyatékossgal élő tanítványa és milyen módszerekkel tudja őket segíteni. A 3-6. kérdéseknél egy ötfokú skálán (az iskolai osztályzatoknak megfelelően) kellett értékelni az iskolába járó diákokat, illetve a programban résztvevő osztályt nyitottság, tolerancia és segítőkészség szempontjából.

5.3. A kutatásban használt érzékenyítő program bemutatása

5.3.1. A program elemei és feldolgozásuk módszerei

A feldolgozás ideje	A mű címe	A mű jellege, típusa	A feldolgozás módja
szeptember	Bánki L.-Csató Gy.- Varga L.É.: NE PARÁZZ! Ismerd meg a sérült emberek világát.	Könyv	Közös felolvasás és megbeszélés.
október	Esőember (1988)	Amerikai filmdráma	közös filmnézés, megbeszélés
	Kiselőadás-autizmus		kooperatív csoportmunka
november	Gilbert Grape (1993)	Amerikai filmdráma	közös filmnézés, megbeszélés
január-február	Éltrevalók (2011)	Francia filmdráma.	közös filmnézés, megbeszélés
	A csodafedezet – Vitéz Halassy Olivér (MPB)	Dokumentumfilm	közös filmnézés, megbeszélés
	A lehetetlen határán (MPB)	Dokumentumfilm.	közös filmnézés, megbeszélés
	Kiselőadás-mozgásfogyatékoság		kooperatív csoportmunka
március	Az igazi csoda (2017)	Amerikai filmdráma	közös filmnézés, megbeszélés, fogalmazásírás
április	Csodabogarak (film a dadogásról) (2007)	Magyar dokumentumfilm	közös filmnézés, megbeszélés
	Kiselőadás-beszéd fogyatékoság		kooperatív csoportmunka
május	Visus light, a nagybetűs élet 1-6.	Ismeretterjesztő sorozata	közös filmnézés, megbeszélés
	Zéró látás, színes hétköznapiak 1-21.	Ismeretterjesztő sorozata	közös filmnézés, megbeszélés
	Kiselőadás- látássérülés		kooperatív csoportmunka
június	Szimulációs gyakorlatok		egyéni munka, páros munka

2. táblázat A program elemei Forrás: saját szerkesztés

Az érzékenyítő foglalkozássorozatra a 2023/2024-es tanévben, az osztályfőnöki órák keretében került sor. A foglalkozássorozatot Bánki L.-Csató Gy.- Varga L.É.: NE PARÁZZ! Ismerd meg a sérült emberek világát című könyv közös olvasásával kezdtük és szimulációs gyakorlatokkal zártuk. Fontosnak tartottam, hogy a témával való ismerkedést egy olyan művel indítsuk, amely kimondottan gyerekekhez szól gyermeknyelven. Minden fejezetet más tanuló olvasott fel hangosan a többieknek. A

fejezetek utáni beszélgetésekből kiderült, hogy a gyerekek nagyon kevés ismerettel rendelkeznek a különböző fogyatékosági típusokkal kapcsolatban. A feldolgozást a láthatatlan fogyatékoságokkal való ismerkedésekkel kezdtük. Először az Esőember című filmet néztük meg, mely az autista Raymond és „ép” testvére, Charlie kapcsolatáról szól. A film széleskörűen mutatja be az autizmus spektrumzavar sajátosságait. A Gilbert Grape egy amerikai filmdráma egy amerikai család életéről, amelyben egy huszonéves fiatalember gondoskodik túlsúlyos édesanyjáról és testvéreiről, akik közül Arnie intellektuális képességzavarral küzd. A sort a mozgásfogyatékoságok bemutatásával folytattam. Az Éltrevalók című francia filmdráma egy baleset miatt kerekesszékre kényszerült francia arisztokrata és gondozója kapcsolatán keresztül mutatja be a mozgássérültek világát. Nem volt lehetőségem arra, hogy személyes kapcsolatot teremtssek a tanulók és bármely fogyatékosági csoport tagjai között. Ezt különböző dokumentumfilmekkel igyekeztem pótolni. A Magyar Paralimpiai Bizottság Lélekmozgató programjából választottam a Csodafedezet és A lehetetlen határán című filmeket. Az első Vitéz Halassy Olivér, kétszeres olimpiai bajnok vízilabdázó életéről szól, akinek amputálni kellett a lábát. Az utóbbi öt magyar paralimpikon élettörténetét mutatja be. A következő Az igazi csoda című amerikai filmdráma volt, mely az elfogadásról szól. A film jól példázza azt, hogy nemcsak mások elfogadása fontos, hanem önmagunké is. A film egy súlyos arcdeformitással született kisfiú félelmeiről, vágyairól szól, amikor 10 évesen először megy iskolába. A történet során megismerhetjük a szülők, a testvér és az osztálytársak nézőpontjait is. A beszéd fogyatékoságot és a látássérülést szintén dokumentumfilmek segítségével mutattam be. A Csodabogarak című magyar dokumentumfilm a dadogásról szól. A szereplők vicces és szomorú történeteket mesélnek el az életükből. A Vakok és Gyengénlátók Közép-Magyarországi Egyesületének ismeretterjesztő sorozatai a Visus light, a nagybetűs élet, és a Zéró látás, színes hétköznapiak. A pár perces videók a gyengénlátásról és a gyengénlátó emberek mindennapjairól szólnak. Következő lépésként megkértem a gyerekeket, hogy alakítsanak ki maguk között öt csoportot, majd mindenki választott magának egy fogyatékosági csoportot. A csoportalakításkor nem voltak szempontok, a gyerekek szimpátia alapján választottak társakat maguk mellé. A későbbiekben a csoportoknak az volt a feladatuk, hogy kooperatív módon dolgozzák fel az általuk választott fogyatékosági típust és mutassák be munkájukat a többi csoportnak. Ezen kiselőadásokra mindig az adott téma lezárásaként került sor.

A gyerekek a program kezdetén megkapták az elemzés szempontjait, amelyek a következők voltak:

- A fogyatékoság hivatalos neve, fogalma, típusai.
- Hogyan alakulhat ki?
- Milyen nehézségeik vannak?
- Milyen erősségek fordulnak elő?
- Milyen segédeszközöket használnak?
- Hogyan segíthetjük őket a mindennapokban?

Ezen szempontsor összeállításában segítségemre volt a „Mindannyian mások vagyunk” A köznevelés esélyteremtő szerepének erősítése a Békéscsabai Tankerületi Központban elnevezésű projekt eredményeként megszületett érzékenyítő munkafüzet és a hozzá tartozó útmutató.

A program utolsó elemei szimulációs gyakorlatok voltak összesen két alkalommal. Egyik alkalommal a gyerekek az egyik karjukat (a jobb kezesek a balt és fordítva) a testükhöz rögzítve jöttek az iskolába és így kellett lenniük a tanítási nap végéig. Előtte megbeszéltük, hogy aznap senki nem jön kerékpárral iskolába, hogy elkerüljük az esetleges baleseteket. Megkértem a testnevelő kollégát, hogy aznap testnevelés órán is így maradhassanak a gyerekek. A másik alkalommal az iskola aulájában egy akadálypályát építettem nekik. A gyerekek párokba rendeződtek. A párválasztás alapja a kölcsönös bizalom volt. A feladat szerint az egyik diák szemét bekötöttem és a páruválasztott segítő vezette végig az akadálypályán utasításokat adva társának. Mindkét feladat után megbeszéltük, hogyan érezték magukat, mi okozott nehézséget számukra, melyik szerepben érezték jobban magukat.

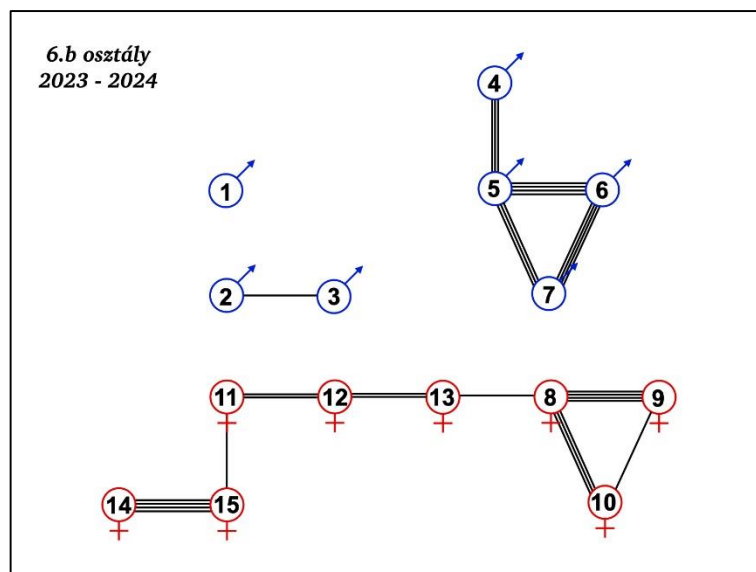
6. A kutatás eredményeinek bemutatása

6.1. Bemeneti vizsgálatok

6.1.1. Bemeneti szociometriai vizsgálat eredménye

A Mérei-féle többszemponú szociogram alkalmazása során rokonszenvi, a közösségi funkciókra-, a képességekre és egyéni tulajdonságokra- és népszerűsége vonatkozó kérdéseket tettünk fel. A felvett adatokat a szakirodalomban leírtak szerint dolgoztuk fel. A bemeneti méréskor 15 tanuló járt az osztályba, nyolc lány és hét fiú. A kapott eredmények (3. ábra) alapján az osztályról elmondható, hogy több részre szakadt közösségről van szó. Az életkori sajátosságoknak megfelelően a fiúk és a lányok elkülönülnek, csoportokat alkotnak. Egy gyerek van peremhelyzetben (1.), nem rendelkezik egyetlen kölcsönös kapcsolattal sem. A mindennapokban sok konfliktusa van az osztálytársaival és a pedagógusokkal is. Iskolapszichológushoz jár egyéni foglalkozás keretében.

A gyenge (egyszeres) kölcsönös kapcsolattal rendelkező fiúpáros (2. és 3.) szintén magányos tagokat takar. Kapcsolatuk inkább felszínes, veszélyeztetettek a kirekesztődés, peremhelyzetre kerülés szempontjából. Erős együttest, összetartozást tükröz a „jó fiúk” csoportja (zárt alakzat, 5-6-7), ők hárman azok, akik alkalmazkodnak az iskola szabályaihoz, ritkán mutatnak magatartás problémákat, tanulnak. Iskolán kívül is gyakran találkoznak, szervezett programokban vesznek részt. Hozzájuk csatlakozott a 4. számú fiú, aki többszörös évismétlő, nagyon gyenge képességekkel rendelkezik, előző osztályokban bántalmazás áldozata volt. Számára nagyon előnyös a szociogramon látható helyzete, remélhetőleg tartós is lesz ez a kapcsolat és a hármas erős szövetség többi tagja is befogadja őt.

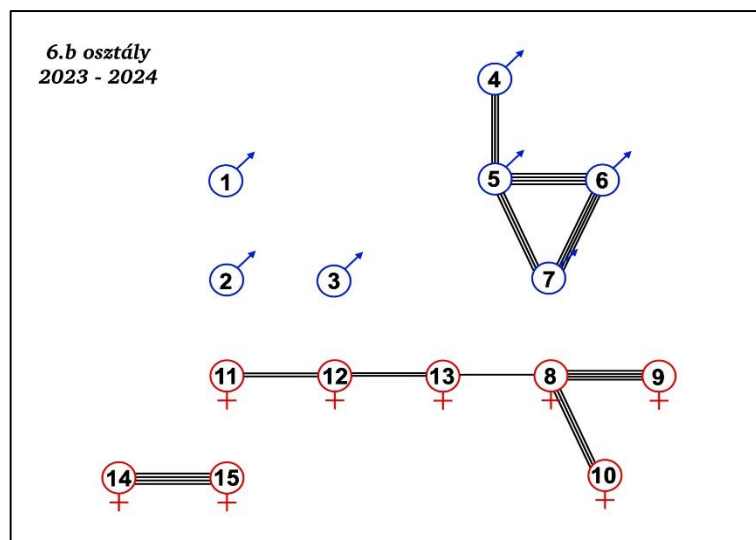

3. ábra: Bemeneti szociogram egyszeres kapcsolattal Forrás: saját szerkesztés

A lányok között nem találtunk teljesen magányos tanulót, mindenkinek volt kölcsönös kapcsolata. A lánc alakzat a közösségen belüli információ áramlását biztosítja. A kapcsolatok erősségét és jellegét megfigyelve, feltételezhető részekre szakadás a lányok csoportjában. A lány tanulókat nagyfokú rivalizáció, számos konfliktus jellemzi. Sok a veszekedés, verbális bántalmazás.

A kölcsönösségi táblázat jelöli a választásokat, amiből látszik a kölcsönös kapcsolatok száma. A legtöbb kölcsönös kapcsolattal (3 db) a „jó fiúk” csoportjába tartozó, megbízható, jó magaviseletű 5. számmal jelzett tanuló rendelkezik. A lányoknál szintén három kölcsönös kapcsolata van a 8. számmal jelölt lánynak, aki hangadó a lányok között, fizikailag is erősebb a társainál és gyakran követ el verbális bántalmazást.

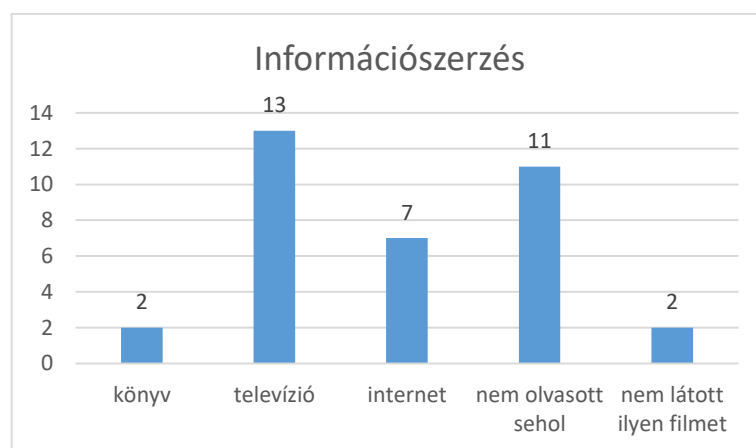
A kölcsönösségi index megmutatja, hogy a csoportban a tanulók hány százalékának van kölcsönös kapcsolata. Az osztály esetében 15 gyerekből 14-nek van kölcsönös kapcsolata, így a kölcsönösségi index 93%, ami jónak mondható, ugyanis 85% feletti érték azt jelzi, hogy a közösség kellő védelmet, biztonságot nyújt a tagjainak. Ugyanakkor, ha eltekintünk az egyszeres kölcsönös kapcsolatoktól, és így tekintünk a szociogramra (4. ábra), akkor a kölcsönösségi index értéke csak 80%, ami megítélésem szerint sokkal inkább mutatja a valós helyzetet.

4. ábra: Egyszeres kapcsolat nélküli szociogram Forrás: saját szerkesztés

6.1.2. Bemeneti tanulói kérdőív eredménye a célcsoportban

A bemeneti kérdőívet 16 tanuló töltötte ki, 8 lány és 8 fiú. A kérdőív első négy kérdésében arra kerestem a választ, hogy milyen platformokról szerezhethet egy 10-12 éves gyermek ismereteket a fogyatékosokról, illetve ismernek-e fogyatékosággal élő személyt.

5. ábra Információszerzés forrásai. Forrás: saját szerkesztés

A válaszadók többsége (11 fő) még nem olvasott fogyatékosággal élő emberekről szóló könyvet. Azok, akik olvastak, elsősorban az internetet használták forrásként, ami a modern információszerzési szokásokat tükrözi. A legtöbb tanuló (13 fő) látott már olyan filmet, amely fogyatékosággal élő személyeket mutat be, leginkább televízióban. Az internet szintén jelentős forrás, bár kisebb mértékben (5.ábra).

6. ábra Közvetlen kapcsolat fogyatékosággal élő személyekkel a célcsoportban a bemeneti kérdőív alapján. Forrás: saját szerkesztés

A válaszok alapján (6. ábra) egyik tanuló családjában sem él fogyatékosággal élő személy, a gyerekek többsége az utcán (11 fő) vagy bevásárló helyeken (9 fő) találkozott velük, ami nem meglepő, hiszen ezek a leggyakoribb közösségi terek. Négyen gondolták azt, hogy az iskolában nincs fogyatékosággal élő tanuló. 12 fő szerint intellektuális képességzavarral küzdő, 10 - 10 fő szerint beszéd- és hallásfogyatékos társaikkal tanulnak együtt.

A tanulók fogyatékossgal élő személyekhez való viszonyulását elemzem az 5-13. állításokra adott válaszok alapján.

Fogyatékossgai típusok	Kérdések								
	5.Szívesen segítene	6.Szívesen ülne mellé	7.Szívesen barátkozna	8.Szívesen bemutatná	9.Nem szívesen lenne szomszédja	10.Nem szívesen menne el szülinapra	11.Megvédené	12.Nem szívesen menne el az otthonába	13.Szívesen táborozna
látássérült	11	8	5	6	3	3	13	2	9
mozgásfogyatékossgal élő	7	8	8	8	4	3	12	3	8
beszédfogyatékossgal élő	7	8	10	7	4	2	12	1	9
intellektuális képességzavarral küzdő	6	8	7	5	6	4	12	3	8
hallásfogyatékossgal élő	7	5	5	5	2	2	12	2	8
egyik sem/nem szívesen	4	3	3	5	-	-	2	-	4
szívesen	-	-	-	-	7	13	-	13	-

3.táblázat A célcsoport fogyatékos személyekkel kapcsolatos attitűdje Forrás: saját szerkesztés

A 3. táblázat alapján a tanulók leginkább a látássérült embereknek segítenének szívesen. A mozgás-, beszéd-, és hallásfogyatékossgal élő emberek segítése egyforma szavazatot kapott. Mindösszesen hat tanuló nyújtana segítséget intellektuális képességzavarral küzdőnek. Ez arra utalhat, hogy a tanulók talán kevésbé ismerik ezt a célcsoportot, nem rendelkeznek megfelelő mennyiségű és minőségű információval. Négy tanuló senkinek sem segítene. Az eredmények szerint a diákok nem zárkoznak el attól, hogy fogyatékossgal élő tanuló mellé üljenek az iskolában. Az egyes fogyatékossgai típusokra adott válaszok (látássérült, mozgásfogyatékos, intellektuális képességzavarral küzdő, beszédfogyatékos) mindegyike egyenlő számú, nyolc igenlő választ kapott. Ez arra utal, hogy a diákok nem tesznek különbséget a különböző fogyatékossgai típusok között, amikor padtársat választanak. A hallásfogyatékos tanulók mellé kevesebben ülnének (5 tanuló). Az a három tanuló, aki nem ülne fogyatékossgal élő tanuló mellé további figyelmet igényelne, hogy feltárjuk a mögöttes okokat és az ezek mögött rejtőző esetleges előítéleteket. A tanulók közül a legtöbben (10 fő) a beszédfogyatékos gyermekekkel barátkoznának szívesen. Ezt követik a mozgásfogyatékos (8 fő) és az intellektuális képességzavarral küzdő (7 fő) gyermekek. A látássérült és hallásfogyatékos gyermekekkel való barátkozási hajlandóság alacsonyabb (mindkettő 5-5 fő). A válaszok

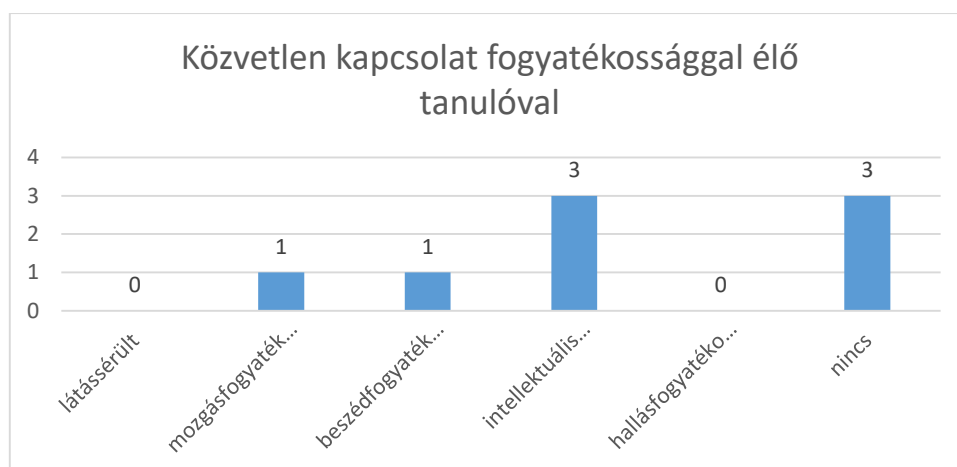
alapján a diákok leginkább a mozgásfogyatékos barátjukat mutatnák be szívesen másoknak (8 fő). A beszédfogyatékos barát bemutatása is hasonlóan nagy arányban elfogadott (7 fő). A látássérült barátot hat tanuló, míg a hallás- és intellektuális képességzavarral küzdő barátokat mindössze öt-öt tanuló mutatná be szívesen. Érdekes módon, ugyanannyi tanuló (5 fő) döntene úgy, hogy nem mutatná be a barátainak, ha lenne fogyatékossgal élő barátja. Ez a vélemény utalhat arra, hogy néhány diák fél a társadalmi megbélyegzéstől vagy nem tudja, hogyan fogadná a környezete a fogyatékossgal élő barátját. A válaszok azt mutatják, hogy a tanulók közül többen tartanak az intellektuális képességzavarral küzdő szomszédától (6 tanuló), mint más típusú fogyatékossgal élő szomszédoktól. A mozgás- és beszédfogyatékos szomszédokat négyen nem fogadnák szívesen, míg a látássérült szomszédot három, a hallásfogyatékos kettő tanuló kerülné. Ezzel szemben hét tanuló szívesen lakna fogyatékossgal élő szomszéd mellett, ami azt mutatja, hogy a diákok egy része pozitívan viszonyulna egy ilyen helyzethez, míg mások talán félnek az ismeretlentől vagy kellemetlenül érzik magukat a gondolattól. A tanulók túlnyomó többsége (13 fő) szívesen részt venne fogyatékossgal élő gyermekek születésnap partiján, ami azt jelzi, hogy a diákok többsége nyitott a közös társasági eseményekre. Azonban még mindig van néhány diák, aki nem menne el egy ilyen partira, különösen, ha az intellektuális képességzavarral küzdő gyermeké lenne (4 tanuló). A mozgás- és látássérült gyermekek partijára három-három tanuló nem menne el, míg a beszéd- és hallásfogyatékos gyermekek partijára két-két tanuló nem venne részt. Ezek az adatok arra utalnak, hogy bár a diákok többsége nyitott, néhányan továbbra is fenntartásokkal élnek, különösen az intellektuális képességzavarral küzdő gyermekek irányába. Az eredmények alapján a tanulók túlnyomó többsége erős hajlandóságot mutat arra, hogy megvédje fogyatékossgal élő társait, ha azok bántalmazás áldozatai lennének. A látássérült tanulók védelmében 13 tanuló mutatott készséget, ami a legmagasabb szám, míg a beszédfogyatékos, hallásfogyatékos, mozgásfogyatékos és intellektuális képességzavarral küzdő társakat 12-12 tanuló védené meg. Ez azt jelzi, hogy a diákok jelentős része elítéli a bántalmazást és kész kiállni a fogyatékossgal élő társaik mellett. Az a tény, hogy mindössze két tanuló nem védené meg a fogyatékossgal élő társait, arra utal, hogy az osztály többsége empatikus és felelősségteljesen áll a bántalmazás kérdéséhez. A diákok túlnyomó többsége (13 tanuló) szívesen elfogadná a meghívást és ellátogatna egy fogyatékossgal élő gyermek otthonába, ami a nyitottságot és az elfogadást tükrözi. Ugyanakkor van néhány tanuló, akik különösen a mozgásfogyatékos (3 tanuló) és az intellektuális képességzavarral küzdő

gyermek (3 tanuló) otthonába nem mennének el, ami arra utalhat, hogy e két csoporttal szemben nagyobb mértékű bizonytalanság vagy félelem van jelen. A látás- és hallásfogyatékos gyermekek otthonát két-két tanuló nem látogatná meg, míg a beszéd-fogyatékos gyermekek otthonával kapcsolatban mindössze egy tanuló mutatott ellenállást. A táborozási helyzetre vonatkozó válaszok azt mutatják, hogy a diákok többsége (9 fő) nyitott arra, hogy látás- és beszéd-fogyatékos társával osszon meg egy szobát. A mozgás, hallás- és intellektuális képességzavarral küzdő társakkal való szobamegosztásra valamivel kevesebb (8 fő) diák mutatott hajlandóságot, de ez még mindig jelentős nyitottságot jelez. Az azonos számú igenlő válaszok arra utalhatnak, hogy a diákok nagyjából azonos mértékben nyitottak különböző típusú fogyatékoságokkal élő társaikkal való együttélésre, bár a beszéd- és látássérültekkel talán kissé könnyebben azonosulnak.

Az összesített eredmények alapján a diákok többsége pozitívan viszonyul a fogyatékosággal élő személyekhez, és nyitott a velük való kapcsolattartásra, segítségnyújtásra és védelmezésre. Ugyanakkor bizonyos fogyatékosággal élő csoportok, különösen az intellektuális képességzavarral küzdők esetében, még mindig van némi ellenérzet vagy bizonytalanság. Ezen eredmények is alátámasztják az érzékenyítő programok szükségességét ahhoz, hogy a diákok befogadó attitűdöt alakítsanak ki minden típusú fogyatékosággal élő társaik iránt.

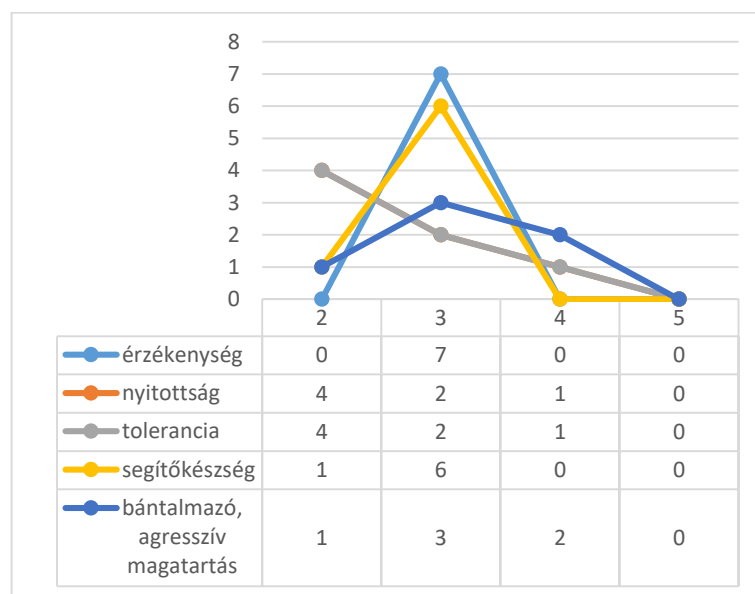
6.1.3. Kérdőív bemeneti eredménye a célcsoportban tanítók számára

A kitöltő pedagógusok nem kaptak külön magyarázatot arra vonatkozóan, hogy melyik fogyatékoság mit jelent. Az első kérdés a közvetlen kapcsolatra irányult.

7.ábra Közvetlen kapcsolat fogyatékosággal élő tanulóval. Forrás: saját szerkesztés

A 7. ábra szerint három pedagógusnak nem volt fogyatékkal élő tanítványa, hárman tanítottak intellektuális képességzavarral küzdő gyermeket és egy kolléga mozgásfogyatékos és beszéd fogyatékos tanulót. A válaszokban szereplő segítségnyújtási módok (többszöri biztosítása, egyszerűsített instrukciók, többszöri visszacsatolás, egyéni segítségadás, bemutatás és szemléltetés, az értékelés szempontjainak figyelembevétele) összhangban vannak a szakértői véleményekkel és a jó gyakorlatokkal. Bár a válaszadók alacsony száma miatt nem lehet általánosítani, a megfogalmazott segítségnyújtási módszerek megfelelőek és hatékonyak lehetnek a fogyatékkal élő tanulók támogatásában.

8.ábra Bementi tanítói kérdőív eredménye. Forrás: saját szerkesztés.

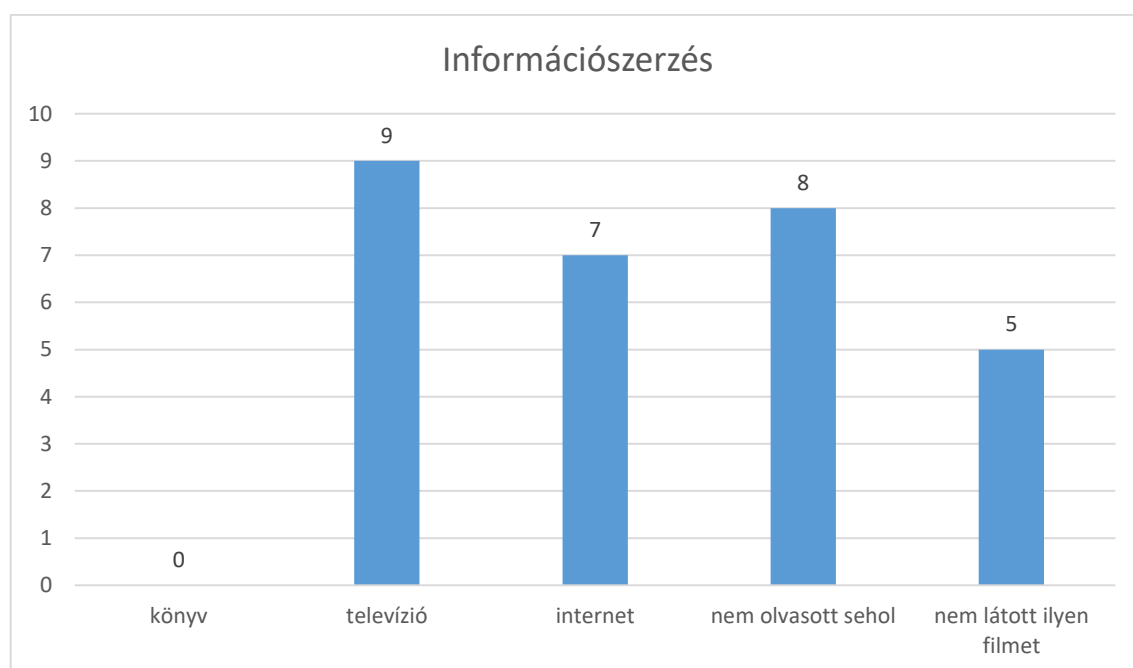
Mind a hét pedagógus közepes (3-as) értékelést adott az iskolába járó diákok nyitottságára, toleranciájára és segítőkészségére. Ez a közepes értékelés arra utal, hogy a diákok viselkedése elfogadható, de van tér a fejlődésre. A kérdésre adott válaszok elemzéséből kiderül, hogy a célcsoport nyitottságát a fogyatékosság témájában a pedagógusok különbözőképpen értékelték, ami rávilágít az osztály befogadó hozzáállásának vegyes megítélésére. Egy pedagógus magasabb, négyes értékelést adott, ami azt jelzi, hogy ő az osztályt viszonylag nyitottnak látja a fogyatékosság témájával kapcsolatban. Négy pedagógus alacsonyabb, kettes értékelést adott, ami azt mutatja, hogy a többség kevésbé nyitottnak látja az osztályt ebben a témában. A pedagógusok közötti véleménykülönbség azt is jelezheti, hogy az osztály hozzáállása nem egységes, és a

nyitottság mértéke függhet a pedagógus és a diákok közötti kapcsolat minőségétől, illetve a pedagógus tapasztalataitól. Az értékelés megegyezik a nyitottságra adott válaszokkal, ami azt sugallja, hogy a pedagógusok számára a két fogalom összefügg, és az osztályban ezek a jellemzők együttesen jelennek meg. A pedagógusok többsége hat fő közepesre értékelte az osztályt segítőkézség terén, ami arra utalhat, hogy az osztályban létezik némi segítőkézség, de ez nem kiemelkedő, és vannak hiányosságok. A hármas érték közepes szintet jelent, ami lehetőséget nyújt a fejlődésre. Az egy pedagógus által adott kettes értékelés szerint az osztályban a segítőkézség szintje nem megfelelő, és javításra szorul. Az osztályban tanító hét pedagógus szerint ugyan különböző mértékben, de jelen van a bántalmazó, agresszív magatartás. Egy pedagógus véli úgy, hogy a tanulók nem bántják egymást és társaikat (8. ábra).

Ezen kérdőív eredményei is azt mutatják, hogy a célcsoportban szükség van a fejlődésre mind a nyitottság, a tolerancia, mind a segítőkézség terén, különösen a fogyatékoság témájával kapcsolatban.

6.1.4. Bemeneti tanulói kérdőív eredménye a kontrollcsoportban

A kérdőívet 17 tanuló töltötte ki. Az információszerzésre vonatkozó kérdésekre adott válaszokat mutatja a 9. ábra.

9.ábra Információszerezés forrásai a kontrollcsoportban. Forrás: saját szerkesztés.

Nyolc tanuló nem olvasott írásos formában a fogyatékoságról, erről szóló könyvet pedig senki. Kilenc diák televízióban, heten pedig az interneten láttak már a témába vágó filmet.

10.ábra Közvetlen kapcsolat fogyatékosággal élő személlyel a kontrollcsoportban.

Forrás: saját szerkesztés

A válaszok alapján öt tanuló családjában él fogyatékosággal élő személy. A leggyakrabban közösségi tereken találkozott velük a gyerekek többsége, az utcán tíz fő, bevásárlóhelyeken kilenc fő. Tizenhároman gondolták azt, hogy az iskolában nincs fogyatékosággal élő tanuló. Két diák szerint intellektuális képességzavarral küzdő, egy - egy fő szerint beszéd-, mozgás- és hallásfogyatékos társaikkal tanulnak együtt (10.ábra).

A tanulók fogyatékossgal élő személyekhez való viszonyulását elemzem az 5-13. állításokra adott válaszok alapján.

Fogyatékossgai típusok	Kérdések								
	5.Szíves en segítene	6.Szíves en ülne mellé	7.Szíves en barátkozna	8.Szíves en bemutatná	9.Nem szívesen lenne szomszédja	10.Nem szívesen menne el szülinapra	11.Megvéd ené	12.Nem szívesen menne el az otthonába	13.Szívesen táborozna
látássérült	10	3	5	7	2	2	16	3	6
mozgásfogyatékossgal élő	10	4	8	6	3	4	14	4	4
beszéd-fogyatékossgal élő	7	4	4	4	4	5	14	1	3
intellektuális képességzavarral küzdő	4	4	2	2	4	3	12	6	1
hallásfogyatékossgal élő	8	6	4	6	1	2	14	3	4
egyik sem/nem szívesen	0	6	4	6	-	-	0	-	9
szívesen	-	-	-	-	10	7	-	8	-

4.táblázat A kontrollcsoport fogyatékossgal élőkkal kapcsolatos attitűdje. Forrás: saját szerkesztés.

A 4. táblázat alapján a tanulók leginkább a látássérült és mozgásfogyatékossgal élő embereknek segítenének szívesen. A beszéd-, és hallásfogyatékossgal élő emberek segítése majdnem egyforma szavazatot kapott. Mindösszesen négy tanuló nyújtana segítséget intellektuális képességzavarral küzdőnek, ami arra utalhat, hogy a tanulók talán kevésbé ismerik ezt a csoportot, nem rendelkeznek megfelelő mennyiségű és minőségű információval. Nincs olyan tanuló, aki senkinek sem segítene. Az eredmények szerint a diákok általánosságban nyitottak arra, hogy fogyatékossgal élő tanulók mellé üljenek az iskolában. Hat tanuló válaszolt úgy, hogy nem ülne szívesen fogyatékossgal élő padtárs mellé. A hallásfogyatékos tanulókat a legtöbben (6 fő), míg mozgásfogyatékos, intellektuális képességzavarral küzdő és beszéd-fogyatékos tanulókat egyaránt négyen választották. A tanulók közül a legtöbben (8 fő) mozgásfogyatékossgal élő gyermekekkel barátkozna szívesen. Ezt követi a látássérült (5 fő), majd a beszéd- és hallásfogyatékos gyermekekkel való barátkozási hajlandóság (4-4 fő), míg intellektuális képességzavarral küzdő gyermekekkel két fő barátkozna. A válaszok

alapján a diákok leginkább a látás- (7 fő), mozgás- és hallássérült barátjukat mutatnák be szívesen másoknak (6 fő). Érdekes módon, majdnem ugyanannyi (6 fő) azon tanulók száma, aki úgy döntene, hogy nem mutatná be a barátainak, ha lenne fogyatékossgal élő barátja. A beszéd fogyatékos barát bemutatása kevésbbé elfogadott (4 fő). A válaszok azt mutatják, hogy a tanulók közül sokan (10 fő) laknának fogyatékossgal élő személy szomszédsgában. Az intellektuális képességszavarral küzdő és beszéd fogyatékos szomszédokat négyen nem fogadnák szívesen, míg a mozgás fogyatékossgal élő szomszédot három, látássérült szomszédot kettő, a hallás fogyatékos egy tanuló kerülné. A válaszadók kevesebb, mint fele hét tanuló szívesen részt venne fogyatékossgal élő gyermek születésnap partiján. Beszéd fogyatékossgal élő gyermek születésnap zsúrára öt tanuló, mozgás fogyatékossgal élő gyermek partijára négy, intellektuális képességszavarral élőére három, látássérült és hallás fogyatékos gyermekek partijára két-két tanuló nem venne részt. Ezek az adatok arra utalhatnak, hogy a diákok többsége fenntartásokkal él egy ilyen szituációban a fogyatékossgal küzdő gyermekek irányában. Az eredmények alapján a tanulók erős hajlandóságot mutatnak arra, hogy megvédjék fogyatékossgal élő társaikat, ha azok bántalmazás áldozatai lennének. A látássérült tanulók védelmében 16 tanuló mutatott hajlandóságot, ami a legmagasabb szám, míg a beszéd fogyatékos, hallás fogyatékos, mozgás fogyatékos társakat 14-14, intellektuális képességszavarral küzdő gyermeket 12 tanuló védené meg. Ez az egyöntetű támogatás azt jelzi, hogy a diákok jelentős része elítéli a bántalmazást és kész kiállni a fogyatékossgal élő társaik mellett. Ez arra utalhat, hogy az osztály többsége empatikus és felelősségteljesen áll hozzá a bántalmazás kérdéséhez. A diákok fele (8 tanuló) szívesen elfogadná a meghívást és ellátogatna egy fogyatékossgal élő gyermek otthonába, ami a nyitottságot és az elfogadást tükrözi. Ugyanakkor van néhány tanuló, akik különösen az intellektuális képességszavarral küzdő (6 tanuló) és a mozgás fogyatékossgal élő gyermekek (4 tanuló) otthonába nem mennének el, ami arra utalhat, hogy e két csoporttal szemben nagyobb mértékű bizonytalanság vagy félelem van jelen. A látás- és hallás fogyatékos gyermekek otthonát három-három tanuló nem látogatná meg, míg a beszéd fogyatékos gyermekek otthonával kapcsolatban mindösszesen egy diák mutatott ellenállást. A táborozási helyzetre vonatkozó válaszok azt mutatják, hogy a diákok többsége (9 fő) elzárkózik attól, fogyatékossgal élő társával osztozzon egy tábori szobán. Hat diák nyilatkozott úgy, hogy látássérült, négy-négy tanuló pedig mozgás- és hallás fogyatékossgal élő társával osztana meg egy szobát.

Az összesített eredmények alapján a diákok többsége pozitívan viszonyul a fogyatékossgal élő személyekhez, és nyitott a velük való kapcsolattartásra, segítségnyújtásra és védelmezésre.

6.2.Kimeneti vizsgálatok

6.2.1. Kimeneti szociometriai vizsgálat eredmény a célcsoportban

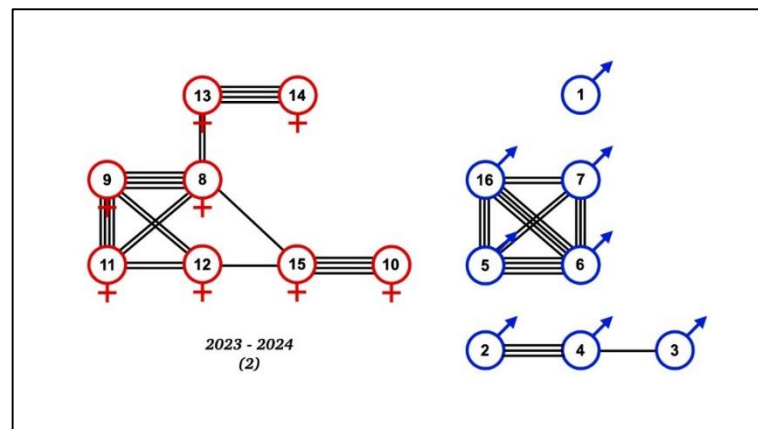
A szociometriai pozíció megmutatja, hogy a tanuló milyen helyet foglal el a közösségben. A pozíciót meghatározza, hogy van-e kölcsönös kapcsolata, hány gyerek választja őt, a társas mező mely részén foglal helyet (központi szereplő, peremhelyzetű). A pozíciót befolyásolja a gyerek személyisége, jellemvonásai, milyen régóta tagja a közösségnek, de meghatározó lehet a csoport sajátos légköre is. A központi helyzet fokozott társas érzékenységgel, megfelelő önszabályozással, a helyzetek helyes értelmezésével jár együtt. A peremhelyzetű gyerek gyakran a csoport elvárásaitól eltérő viselkedést, normát mutat. Az osztályban egy peremhelyzetű tanuló van. Ő az első mérés alkalmával is peremhelyzetű volt. Nem tudott beilleszkedni az osztályba. Szabályszegő viselkedésével igyekszik felhívni magára a figyelmet. Családja is problémákkal terhelt. Továbbra is egyéni megsegítést igényel.

A lányok között egész tanév során erős rivalizálás volt megfigyelhető. Ugyanakkor a szociogram (11. és 12. ábra) több nagyon szoros kötődést is mutat. A 8-as számú lány vezéregyéniség, központi helyzete változatlan. Nagylányos, feltűnő viselkedése többeknek példaértékű. Legerősebb szövetségese a 9. számú lány. Kettőjük véleménye, elfogadó viszonyulása nagyon fontos a többi lány számára. Az előző mérést megfigyelve, látható, hogy a lányok között ez a páros stabil, erős kölcsönös választással, a többi kapcsolat átalakult, új párok jöttek létre. A 10. tanuló év elején még a népszerű pároshoz kapcsolódott, év végére a 15-ös lánnyal lett szoros kapcsolata. A 10. lány gyakran keveredik konfliktusba. A 14. és 15. lányok nagyon visszahúzódóak, gyakran verbálisan bántják őket, kapcsolódásaikkal védelmet keresnek.

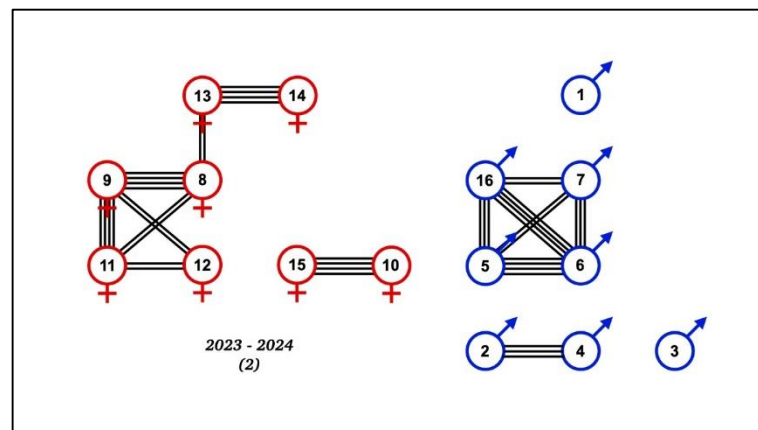
Fiúk között egyértelműbbek a viszonyok, kevesebb a versengés. A jó magaviseletű fiúk zárt csoportja év végén is stabilitást mutat, befogadták maguk közé a 16-os számú új tanulót, egyben ők a legnépszerűbbek is. A visszaköltöző tanuló az osztályban a 4. fiú, aki szoros kapcsolatot alakított ki a 2. tanulóval. Ők már az előző évben is barátok voltak. Hozzájuk gyengén kapcsolódik a 3. diák, esetében leszakadás valószínűsíthető.

Az osztályközösségben jelentős személyek, akik viselkedése példaértékű, véleménye meghatározó. A fiúk esetében ezek (5. 6. és 7.) a tanulók iskolai normákat tiszteletben tartó, jó tanuló gyerekek. A peremhelyzetűek, akik nem tudnak beilleszkedni, tanulmányi eredményük gyenge, gyakran szembe helyezkednek az iskolai szabályokkal.

Lányok esetében a népszerű személyek gyakran magatartás-problémákat is mutatnak (8.9.13.), dominánsak, normáikat igyekeznek ráerőltetni a többi lányra. Kevésbé érték a jó tanulmányi eredmény, a külsőségek, a nagylányos viselkedés elsődleges a számukra. Gyakran bántalmaznak másokat a verbális agresszió és kirekesztés eszközeivel.

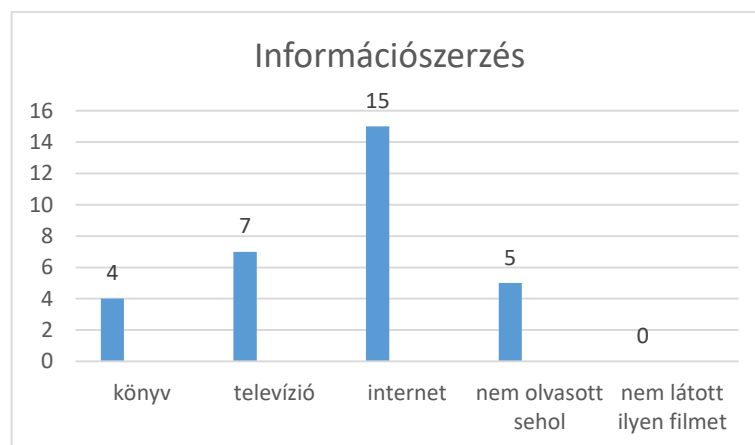
11.ábra: Kimeneti szociogram egyszerű kapcsolatokkal. Forrás: saját szerkesztés

12.ábra: Kimeneti szociogram egyszerű kapcsolatok nélkül. Forrás: saját szerkesztés

6.2.2. Kimeneti tanulói kérdőív eredménye

A program zárásaként a tanulók ugyanazt a kérdőívet töltötték ki, mint az év elején. Az információszerzésre vonatkozó kérdésekre adott válaszokból az látszik, hogy nincs olyan tanuló, aki még nem látott fogyatékoságokról szóló filmet az interneten vagy a televízióban. Négy tanuló olvasott is a témában, míg öt tanuló semmilyen írásos forrást nem használt még a témában az információszerzésre (13.ábra).

13.ábra Információszerzés forrásai a kimeneti kérdőív alapján a 6.b. osztályban. Forrás: saját szerkesztés

A közvetlen kapcsolatra vonatkozó kérdésekre adott válaszokat tartalmazza a 14. ábra. A válaszadó 16 tanuló közül mindössze egy diák nem találkozott még személyesen fogyatékosággal élővel. A legtöbb gyerek az utcán és az iskolában került személyes kapcsolatba valamilyen fogyatékosággal élő társukkal.

14.ábra Közvetlen kapcsolat fogyatékosággal élő személyekkel a célcsoportnál a kimeneti kérdőív alapján. Forrás: saját szerkesztés

A 5. táblázat alapján a tanulók a látássérült és mozgásfogyatékossgal élő embereknek segítenének szívesen. A beszéd fogyatékossgal élő és az intellektuális képességzavarral küzdő emberek segítése egyforma szavazatot kapott. Hét tanuló nyújtana segítséget intellektuális képességzavarral küzdőnek és nem volt olyan tanuló, aki senkinek sem segítene. Az eredmények alapján 12 diák szívesen ülné látássérült tanuló mellé az iskolában, míg intellektuális képességzavarral küzdő és hallásfogyatékossgal élő tanuló mellé csak 4 tanuló ülné. Két tanuló nem választana fogyatékossgal küzdő tanuló padtársául. A tanulók közül a legtöbben (11 fő) mozgásfogyatékossgal élő, a legkevesebben (5 fő) intellektuális képességzavarral küzdő gyermekekkel barátkozna szívesen. Nem volt olyan tanuló, aki elzárkózna fogyatékossgal élő társaikkal való barátkozás elől. A válaszok alapján a diákok leginkább látássérült barátjukat mutatnák be szívesen másoknak (10 fő). A mozgásfogyatékossgal és beszéd fogyatékossgal élő barát bemutatása is hasonlóan nagy arányban elfogadott (8 fő). A hallássérült barátot 6 tanuló, míg az intellektuális képességzavarral küzdő barátokat mindössze 5 tanuló mutatná be szívesen a barátaiknak. Egyetlen tanuló volt, aki nem mutatná be a fogyatékossgal élő barátját senkinek. 3-3 tanuló nem szívesen lakna intellektuális képességzavarral küzdő, illetve hallássérüléssel élő személy szomszédjában. A beszéd- és látássérült szomszédokat ketten nem fogadnák szívesen. Ezzel szemben tíz tanuló szívesen lakna fogyatékossgal élő szomszéd mellett, ami azt mutatja, hogy a diákok egy része pozitívan viszonyulna egy ilyen helyzethez. A tanulók túlnyomó többsége (11 fő) szívesen részt venne fogyatékossgal élő gyermek születésnap partiján. Azonban még mindig van néhány diák, aki nem menne el egy ilyen partira, különösen, ha az beszéd fogyatékossgal élő gyermeké lenne (4 tanuló). A mozgás- és hallássérült gyermekek partijára egy-egy tanuló nem menne el. Ezek az adatok arra utalnak, hogy bár a diákok többsége nyitott, néhányan továbbra is fenntartásokkal élnek, különösen a beszéd fogyatékossgal élő gyermekek irányában. Az eredmények alapján a tanulók túlnyomó többsége erős hajlandóságot mutat arra, hogy megvédje fogyatékossgal élő társait, ha azok bántalmazás áldozatai lennének. A mozgássérült tanulók védelmében 12 tanuló mutatott készséget, ami a legmagasabb szám. Látássérült társát 11, beszéd fogyatékossgal élő társát 10, intellektuális képességzavarral küzdő társát 9, hallássérült társát 8 tanuló védené meg. Az a tény, hogy mindössze egy tanuló nem védené meg a fogyatékossgal élő társait, arra utal, hogy az osztály többsége empatikus és felelősségteljesen áll hozzá a bántalmazás kérdéséhez. A diákok túlnyomó többsége (12 tanuló) szívesen elfogadná a meghívást és ellátogatna egy fogyatékossgal élő

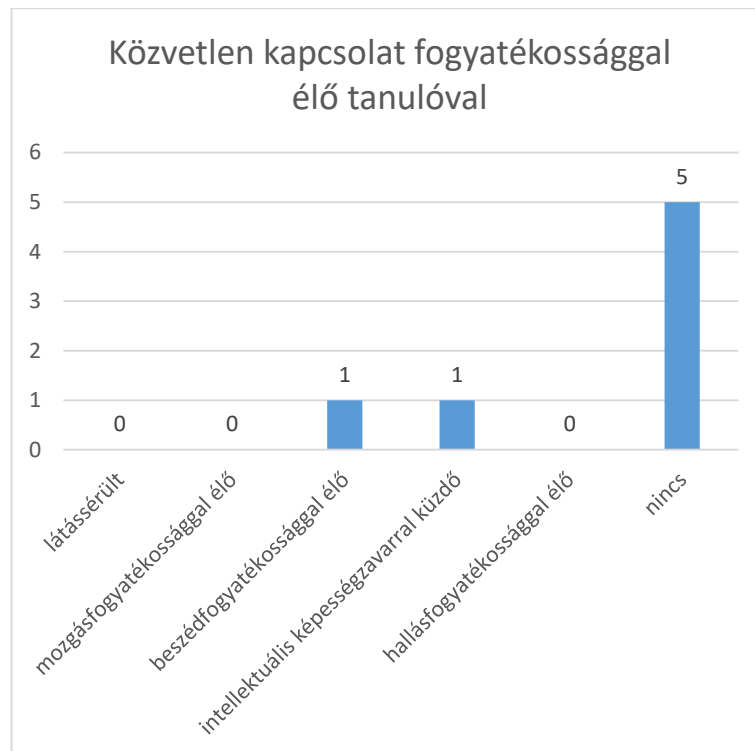
gyermek otthonába, ami a nyitottságot és az elfogadást tükrözi. Minden fogyatékosági csoport egy-egy ellenszavazatot kapott. A táborozási helyzetre vonatkozó válaszok azt mutatják, hogy a diákok többsége (12 fő) nyitott arra, hogy látássérült társával osszon meg egy szobát. A mozgás-, beszéd- és hallásfogyatékosággal élő társakkal való szobamegosztásra valamivel kevesebb (9 fő) diák mutatott hajlandóságot. Három tanuló nyilatkozott úgy, hogy táborozás alkalmával szívesebben lakna tipikusan fejlődő társaival egy szobában.

Fogyatékosági típusok	Kérdések								
	5.Szívesen segítene	6.Szívesen ülne mellé	7.Szívesen barátkozna	8.Szívesen bemutatná	9.Nem szívesen lenne szomszédja	10.Nem szívesen menne el szülőlapra	11.Megvédené	12.Nem szívesen menne el az otthonába	13.Szívesen táborozna
látássérült	10	12	10	10	2	0	11	1	12
mozgásfogyatékosággal élő	10	8	11	8	0	1	12	1	9
beszédfogyatékosággal élő	8	6	7	8	2	4	10	1	9
intellektuális képességzavarral küzdő	8	4	5	5	3	0	9	1	8
hallásfogyatékosággal élő	7	4	6	6	3	1	8	1	9
egyik sem/nem szívesen	0	2	0	1	-	-	1	-	3
szívesen	-	-	-	-	10	11	-	12	-

5.táblázat A célcsoport fogyatékosággal élőkkel kapcsolatos attitűdje a kimeneti kérdőív alapján. Forrás: saját szerkesztés.

6.2.3. Kérdőív a célcsoportban tanítók számára kimeneti eredménye

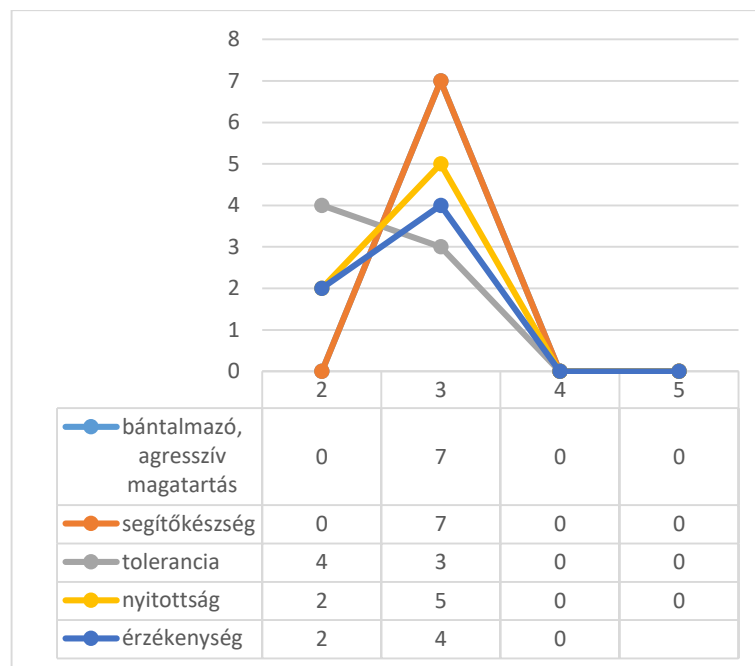
Az 15. ábra szerint öt pedagógusnak nem volt fogyatékkal élő tanítványa, egy tanított intellektuális képességzavarral küzdő gyermeket és egy kolléga beszéd-fogyatékos tanulót. A válaszokban szereplő segítségnyújtási módok (többletidő biztosítása, egyszerűsített instrukciók, többszöri visszacsatolás, egyéni segítségadás, bemutatás és szemléltetés, az értékelés szempontjainak figyelembevétele) összhangban vannak a szakértői véleményekkel és a jó gyakorlatokkal. Bár a válaszadók alacsony száma miatt nem lehet általánosítani, a megfogalmazott segítségnyújtási módszerek megfelelőek és hatékonyak lehetnek a fogyatékkal élő tanulók támogatásában.

15. ábra Közvetlen kapcsolat fogyatékosággal élő tanulóval a kimeneti kérdőív alapján.

Forrás: saját szerkesztés

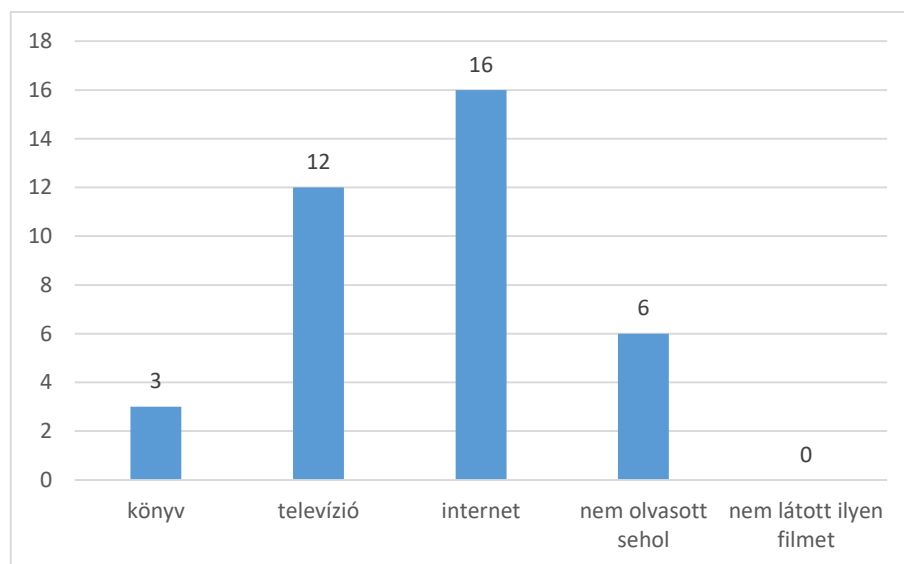
Az osztály megítélésekor öt pedagógus közepes (3-as), kettő pedig kettes értékelést adott az iskolába járó diákok érzékenységére a téma irányában. A kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy a célcsoport nyitottságát a fogyatékoság témájában a pedagógusok különbözőképpen értékelték. Öt pedagógus közepesre, két kolléga kettesre értékelte az osztályt. Mind a hét pedagógus közepes jegyet adna az osztálynak segítőkészségből. A bántalmazó, agresszív magatartás megítélésénél közepes értékelés született (16. ábra).

16. ábra Kimentí tanítói kérdőív eredménye. Forrás: saját szerkesztés

6.2.4. Kimeneti tanulói kérdőív eredménye a kontrollcsoportban

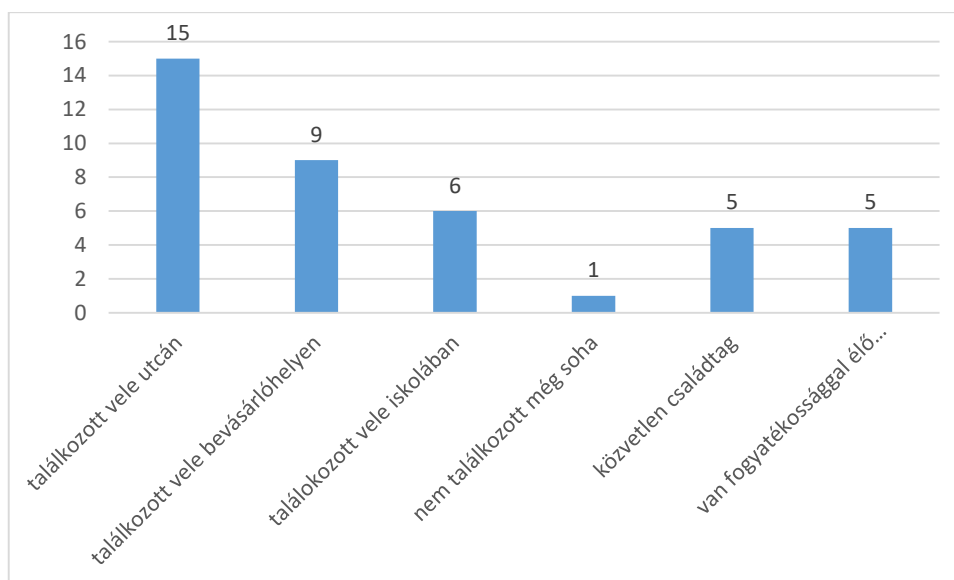
A kimeneti kérdőívet 19 tanuló töltötte ki. Hat tanuló nem olvasott írásos formában a fogyatékosyságról. Tizenkettő diák televízióban, tizenhatan pedig az interneten láttak már a témába vágó filmet (17. ábra).

17. ábra Információszerzés a kontrollcsoportnál a kimentí kérdőív alapján. Forrás: saját szerkesztés

A fogyatékos személyekkel való közvetlen kapcsolat tekintetében a válaszok alapján öt tanuló családjában él fogyatékosysággal élő személy. A leggyakrabban közösségi tereken

találkozott velük a gyerekek többsége, az utcán tizenöt fő, bevásárló helyeken kilenc fő. Tizenhároman gondolták azt, hogy az iskolában nincs fogyatékossgal élő tanuló. Öt diák szerint beszéd fogyatékossgal élő, négy fő szerint intellektuális képességzavarral küzdő társaikkal tanulnak együtt (18. ábra).

18. ábra Közvetlen kapcsolat fogyatékossgal élőkkel a kimeneti kérdőív alapján a kontrollcsoportban. Forrás: saját szerkesztés

A tanulók fogyatékossgal élő személyekhez való viszonyulását elemzem az 5-13. állításokra adott válaszok alapján. A 6. táblázat alapján a látássérült, mozgásfogyatékossgal élő és intellektuális képességzavarral küzdő megsegítése egyaránt tizenegy szavazatot kapott. A beszéd-, és hallásfogyatékossgal élő emberek segítése szintén egyforma szavazatot kapott (8 fő). Nincs olyan tanuló, aki senkinek sem segítene. Az eredmények szerint a diákok általánosságban nyitottak arra, hogy fogyatékossgal élő tanulók mellé üljenek az iskolában. Hat tanuló válaszolt úgy, hogy nem ülne szívesen fogyatékossgal élő padtárs mellé. A hallásfogyatékos tanulóknak a legtöbbet (6 fő), míg látássérült, mozgásfogyatékos, intellektuális képességzavarral küzdő tanulókat egyaránt öten-öten választották. A tanulók közül hét-hét fő látássérült és mozgásfogyatékossgal élő gyermekekkel barátkoznának szívesen. Ezt követi az intellektuális képességzavarral küzdő (6 fő), majd a beszéd- és hallásfogyatékos gyermekekkel való barátkozási hajlandóság (5-4 fő). Azok a diákok, akik nem barátkoznának fogyatékossgal élő gyermekekkel (4 fő). A válaszok alapján a diákok leginkább a látás- és mozgásfogyatékossgal élő barátjukat mutatnák be szívesen másoknak (8-8 fő). A beszédfogyatékos barát bemutatása kevésbé elfogadott (3 fő). A

válaszok azt mutatják, hogy a tanulók közül sokan (10 fő) laknának fogyatékossgal élő személy szomszédságában. A mozgás- és beszéd fogyatékos szomszédokat öten nem fogadnák szívesen, míg az intellektuális képességzavarral küzdő szomszédot négy, hallásfogyatékos egy, látássérült szomszédot kettő tanuló kerülné. A válaszadók kevesebb, mint fele hét tanuló szívesen részt venne fogyatékossgal élő gyermek születésnap partiján. Beszéd fogyatékossgal élő gyermek születésnap zsúrára öt tanuló, mozgásfogyatékossgal élő gyermek partijára négy, intellektuális képességzavarral élőre három, látássérült és hallásfogyatékos gyermekek partijára két-két tanuló nem venne részt. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a diákok többsége fenntartásokkal él egy ilyen szituációban a fogyatékossgal élő gyermekek irányában. Az eredmények alapján a tanulók erős hajlandóságot mutatnak arra, hogy megvédjék fogyatékossgal élő társaikat, ha azok bántalmazás áldozatai lennének. A látássérült és mozgásfogyatékossgal élő tanulók védelmében 15-15 tanuló mutatott készséget, ami a legmagasabb szám, míg a beszéd fogyatékos, hallásfogyatékos 13-13, intellektuális képességzavarral küzdő gyermekek 12 tanuló védené meg. Ez az egyöntetű támogatás azt jelzi, hogy a diákok jelentős része elítéli a bántalmazást és kész kiállni a fogyatékossgal élő társaik mellett. Ez arra utalhat, hogy az osztály többsége empátikus és felelősségteljesen áll hozzá a bántalmazás kérdéséhez. A diákok fele (8 tanuló) szívesen elfogadná a meghívást és ellátogatna egy fogyatékossgal élő gyermek otthonába, ami a nyitottságot és az elfogadást tükrözi. Ugyanakkor van néhány tanuló, akik különösen az intellektuális képességzavarral küzdő (6 tanuló) és a mozgásfogyatékossgal élő gyermekek (4 tanuló) otthonába nem mennének el, ami arra utalhat, hogy e két csoporttal szemben nagyobb mértékű bizonytalanság vagy félelem van jelen. A látás- és hallásfogyatékos gyermekek otthonát három-három tanuló nem látogatná meg, míg a beszéd fogyatékos gyermekek otthonával kapcsolatban mindösszesen egy diák mutatott ellenállást. A táborozási helyzetre vonatkozó válaszok azt mutatják, hogy a diákok majdnem fele (7 fő) elzárkózik attól, fogyatékossgal élő társával osztozzon egy tábori szobán. Kilenc diák nyilatkozott úgy, hogy hallásfogyatékossgal élő, hét látássérült, négy intellektuális képességzavarral, három-három tanuló pedig mozgás- és hallásfogyatékossgal élő társával osztana meg egy szobát.

Fogyatékosági típusok	Kérdések								
	5.Szíves en segítene	6.Szíves en ülne mellé	7.Szíves en barátkozna	8.Szíves en bemutatná	9.Nem szívesen lenné szomszédja	10.Nem szívesen menné el szülői házára	11.Megvédéné	12.Nem szívesen menné el az otthonába	13.Szívesen táborozna
látássérült	11	5	7	8	2	2	15	3	7
mozgásfogyatékos sággal élő	11	5	7	8	5	4	15	4	3
beszéd fogyatékos sággal élő	8	3	5	3	5	5	13	1	3
intellektuális képességzavarral küzdő	11	5	6	6	4	3	12	6	4
hallásfogyatékos sággal élő	8	6	4	6	3	2	13	3	9
egyik sem/nem szívesen	0	6	4	4	-	-	0	-	7
szívesen	-	-	-	-	10	7	-	8	-

6.táblázat A kontrollcsoport fogyatékos sággal élőkkel kapcsolatos attitűdje a kimeneti kérdőívek alapján. Forrás: saját szerkesztés

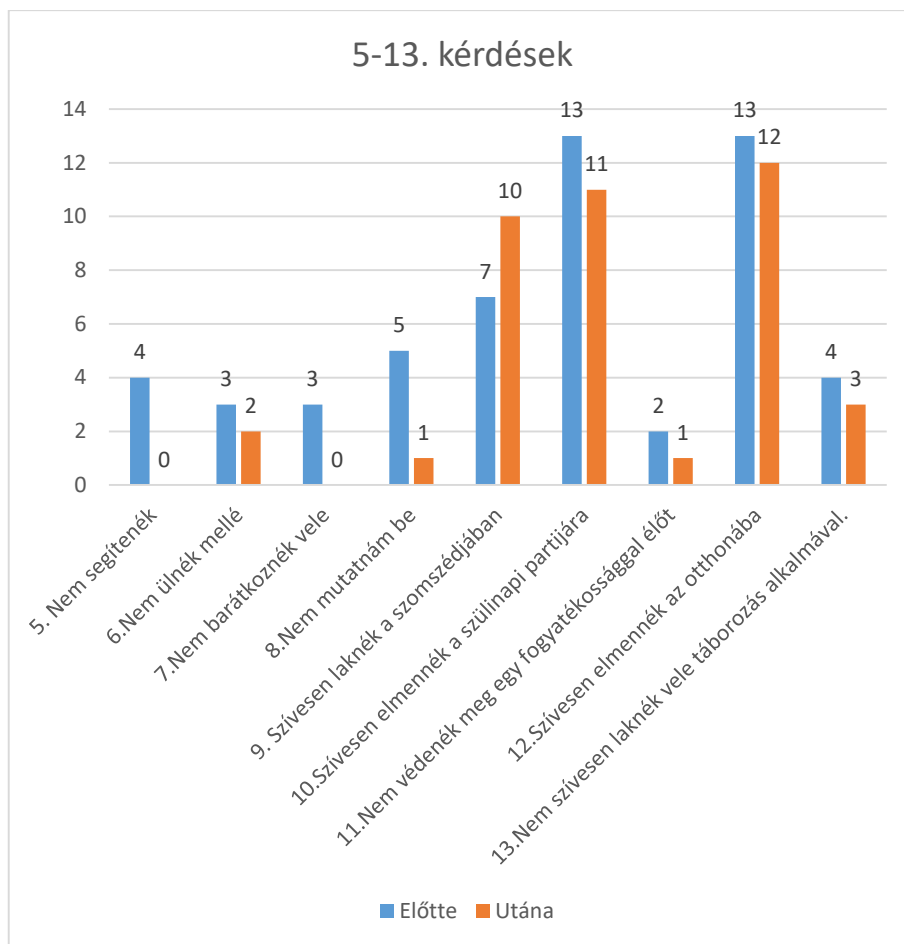
Az összesített eredmények alapján a diákok többsége pozitívan viszonyul a fogyatékos sággal élő személyekhez, és nyitott a velük való kapcsolattartásra, segítségnyújtásra és védelmezésre.

6.3.Kutatási kérdések megválaszolása, tapasztalatok összegzése

A kérdőívekből nyert adatok összehasonlításával a következőkben válaszolom meg kutatási kérdéseimet.

6.3.1. Hogyan változik a Program hatására a tanulók attitűdje a fogyatékos sággal élő emberek irányában?

A bemeneti és a kimeneti tanulói kérdőív 5-13. kérdéseire adott válaszok összehasonlítása alapján elmondható, hogy minden kérdés esetében van pozitív változás. Jelen összegzésben a véleményem szerinti legfontosabb változásokat ismertetem.

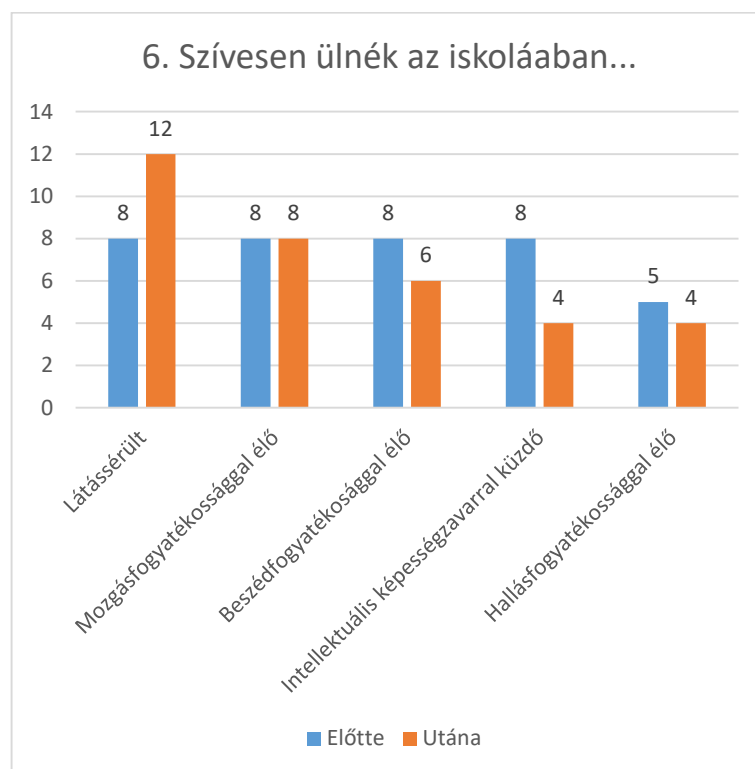

19.ábra Változások a célcsoport fogyatékossgal élőkkel kapcsolatos attitűdjében.

Forrás: saját szerkesztés

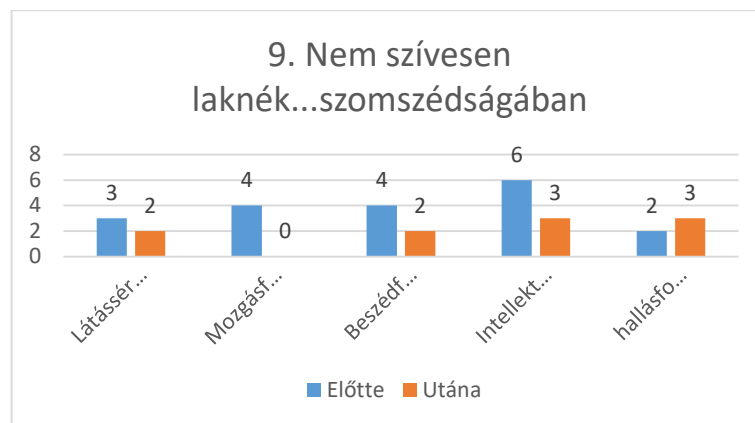
A program előtt négy tanuló nyilatkozott úgy, hogy nem segítené fogyatékossgal élő embernek, ez a szám a program után nullára változott. A bementi kérdőívben a barátkozásra vonatkozó kérdésre három tagadó válasz érkezett, míg a kimeneti kérdőívben ez a szám nullára változott. Az érzékenyítés után öt főről egy főre csökkent azon tanulók száma, akik nem mutatnák be fogyatékossgal élő barátjukat tipikusan fejlődő társainak. Emelkedés tapasztalható a szomszédság terén is, hétről tízre változott azon diákok száma, akik szívesen lagnának fogyatékossgal élő ember szomszédságában. Kismértékben, de szintén pozitívan változott a gyerekek véleménye a táborozással és védelemmel kapcsolatban is. Számomra érdekes volt a 10-es és 12-es kérdésekre adott válaszok negatív irányú változása. Talán a program során megszerzett információk birtokában a személyes látogatás egy fogyatékossgal élő gyermek otthonába vagy részvétel a születésnap partiján egy-két tanuló esetében kellemetlen lenne (19.ábra).

A kérdéseken belül változtak az egyes fogyatékoságokkal kapcsolatos vélemények is. Egyenletesebb lett az eloszlás, csökkent a különbség az egyes fogyatékosági csoportokba tartozók megítélése terén. A program előtt a tanulók nem igazán tettek különbséget abban, hogy mely fogyatékosági csoporthoz tartozó gyermek mellé ülnének szívesen. A 20. ábra szerint ez a program után megváltozott. Néggyel nőtt azon tanulók száma, akik látássérült társat választanának maguk mellé padtársnak.

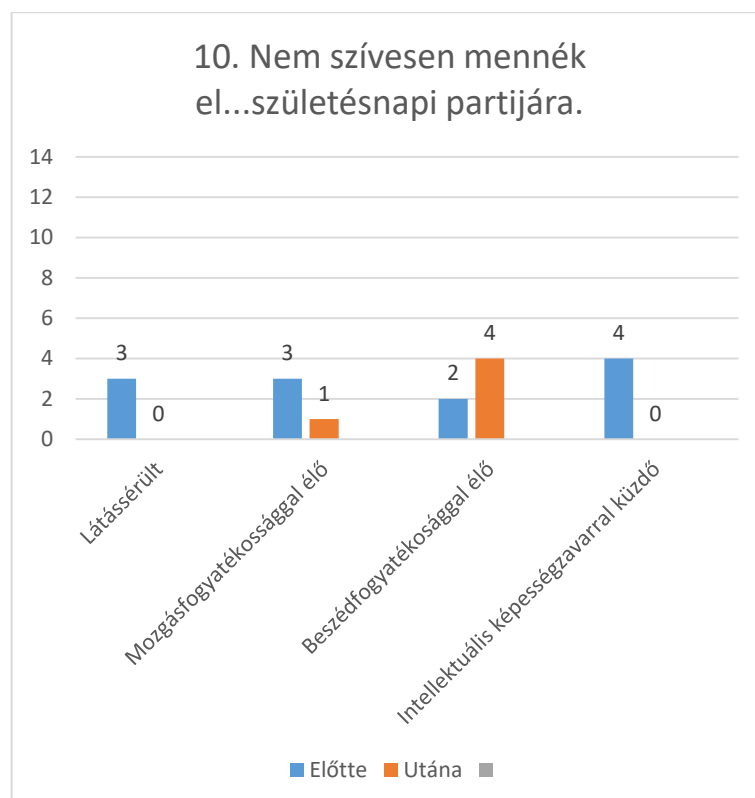
20.ábra Változás a célcsoport osztály 6. kérdésre adott válaszában. Forrás: saját szerkesztés

A kimeneti kérdőív adatai szerint a hallásfogyatékos szomszéd kivételével a többi fogyatékosági csoport irányában megváltozott a tanulók attitűdje. Felére csökkent azoknak a száma, akik nem szívesen laktának intellektuális képességzavarral küzdő ember mellett, és nem volt olyan, tanuló, aki ne választaná mozgásfogyatékossgal élő embertársát szomszédnak (21. ábra).

21.ábra: Változások a célcsoport 9. kérdésre adott válaszában. Forrás: saját szerkesztés

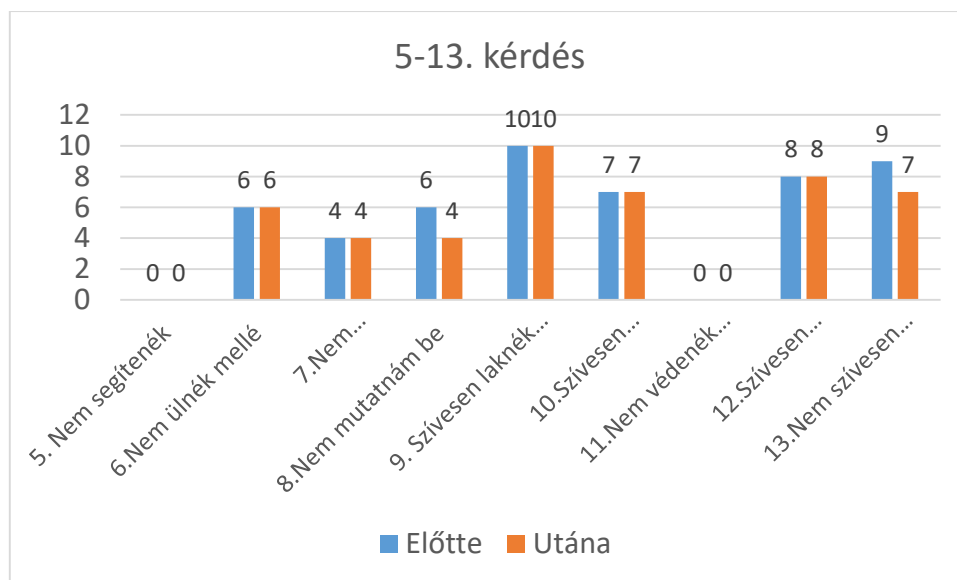
Ahogy a 22. ábrán látható a program lefolytatása után kettővel csökkent azoknak a száma, akik szívesen elmennének fogyatékossgal élő társuk születésnap partijára. Összehasonlítva a különböző fogyatékossgai csoportokra adott válaszokat az eredmény mégis pozitívan értékelhető. Nullára csökkent mind a látássérült, mind az intellektuális képességzavarral küzdők esetében azon tanulók száma, akik nem ünnepele nének velük együtt egy születésnapot.

22.ábra Változások célcsoport 10. kérdésre adott válaszában. Forrás: saját szerkesztés

A tanulói kérdőívek összehasonlítása után elmondható, hogy a program pozitív irányú változást hozott a célcsoport fogyatékossgal élőkkel kapcsolatos attitűdjében. A 15. ábra alapján látható, hogy a pozitív megfogalmazású kérdések esetében növekedés, a negatív megfogalmazású kérdések esetében csökkenés tapasztalható.

A 23. ábra tartalmazza a kontrollcsoport fogyatékossgal élőkkel kapcsolatos attitűdváltozásait. Két kérdés esetében történt változás, az is negatív irányba.

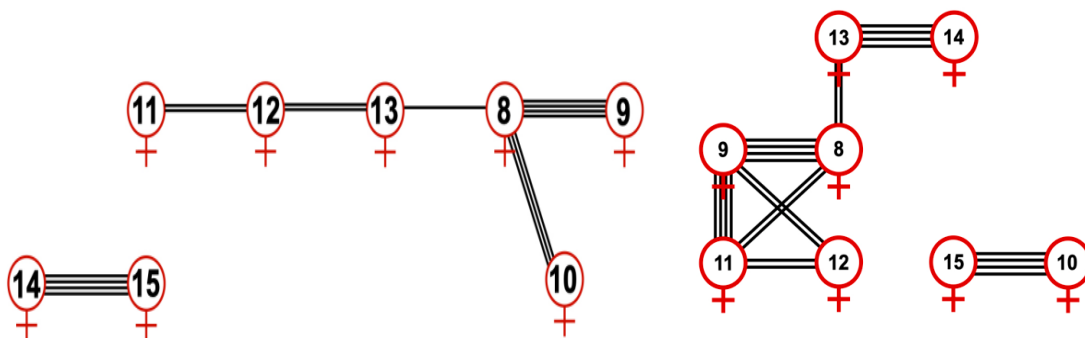

23. ábra Változások a kontrollcsoport fogyatékossgal élőkkel kapcsolatos attitűdjében. Forrás: saját szerkesztés

A tanulói kérdőívek összehasonlítása után elmondható, hogy a program pozitív irányú változást hozott a célcsoport fogyatékossgal élőkkel kapcsolatos attitűdjében, míg ez a változás a kontrollcsoportnál minimális.

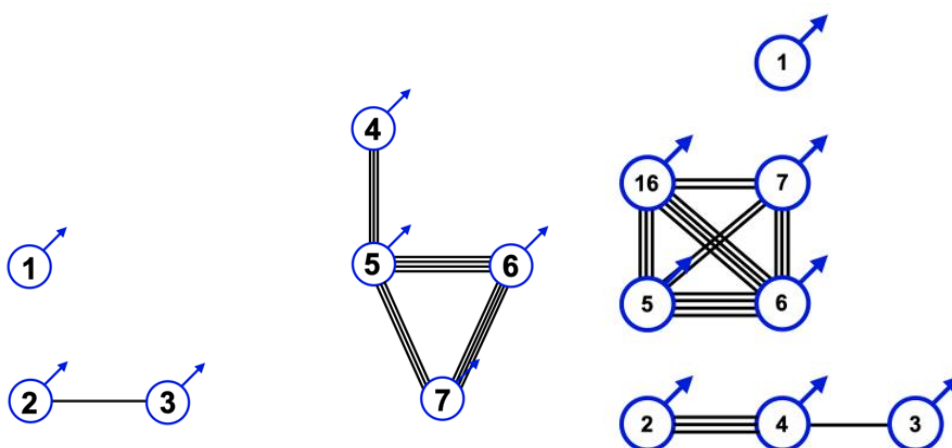
6.3.2. Milyen hatással lesz a tanulók osztályon belüli kapcsolatrendszerére a foglalkozássorozat?

A tanulók osztályon belüli kapcsolatrendszerének változásai jól nyomon követhetők a szociogramokon. Az osztályban a lányok és a fiúk, életkori jellemzőik alapján külön csoportot alkotnak. A legnagyobb változás a lányok kapcsolatrendszerében látható (24. ábra). Az év elején mindössze két erős kapcsolat volt megfigyelhető a lányok között, ez az év végére négyre emelkedett. A kapcsolatok átalakultak és új, szorosabb barátságok jöttek létre.

24. ábra Változások a célcsoport lány tanulói közötti kapcsolatrendszerben. Forrás: saját szerkesztés

A változás a fiúk kapcsolatrendszerében is jól látható (25.ábra). Az 1-sel jelzett fiú helyzete nem változott, az év végén is peremhelyzetben volt. Egész évben szabályszegő magatartás és rossz tanulmányi eredmény jellemezte. 37 darab beírást kapott a tanévben, a különböző figyelmeztetési fokozatokban egészen az igazgatói megrovásig jutott. A fiúk esetében is jól látszik, hogy a meglévő barátságok mellé újak is születtek (16. és 2. fiú).

25. ábra. Változások a célcsoport fiú tanulói közötti kapcsolatrendszerben. Forrás: saját szerkesztés

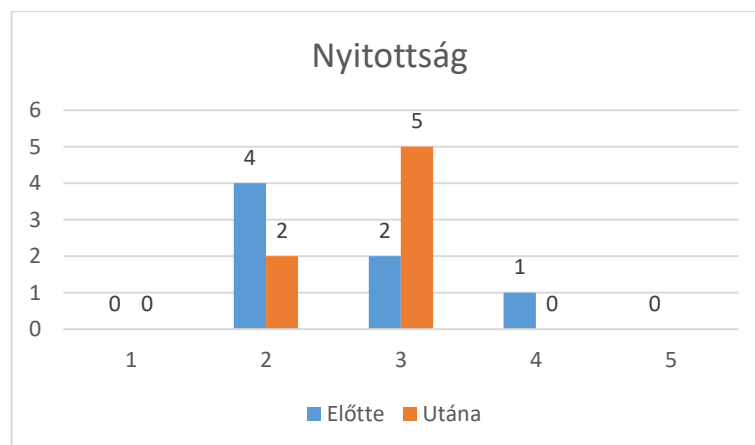
A kölcsönösségi index megmutatja, hogy a csoportban a tanulók hány százalékának van kölcsönös kapcsolata. Az osztály esetében 16 gyerekből 15-nek van kölcsönös kapcsolata, így a kölcsönösségi index 93%, ami jónak mondható.

A kohéziós index megmutatja, hogy a szociometriailag lehetséges kölcsönös kapcsolatok hány százaléka valósult meg. A bementi méréskor a kohéziós index egyszeres kapcsolatok nélkül számolva 8,5% volt. 10% alatt a szolidaritás alacsony, ami a csoportteljesítmény szempontjából kedvezőtlen. A program után ez a szám 12,5% lett,

ami átlagosnak mondható. Ezek alapján elmondható, hogy az osztály jó kohéziós mutatókkal rendelkezik, a tagokat erős együvé tartozás, közösségi érzés jellemzi.

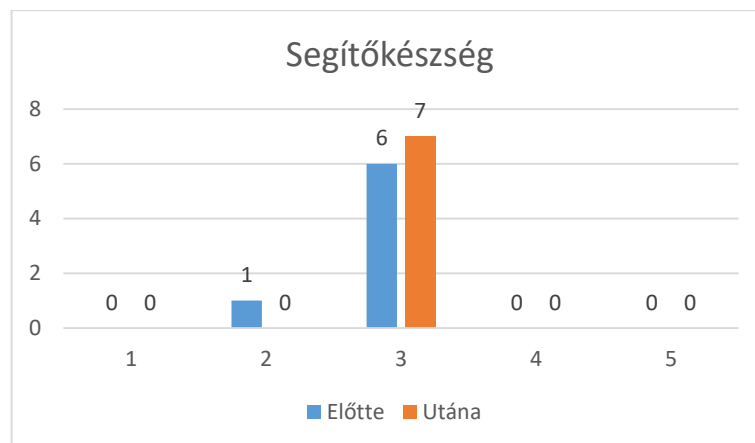
6.3.3. Milyen irányba változik a Program hatására a tanulók tanórai magatartása?

A kérdés megválaszolásában az osztályt tanító pedagógusok által kitöltött kérdőívek eredményeire és saját szaktanári, illetve osztályfőnöki tapasztalataimra hagyatkoztam. A tanévben rengeteg magatartás-probléma jelentkezett az osztályban. Két lányt leszámítva nem volt olyan tanuló az osztályban, aki ne kapott volna szaktanári vagy osztályfőnöki figyelmeztetést a tanórát zavaró magatartása miatt. Alapvetően nyüzsgő gyerekekről van szó. Szeretnek beszélgetni, mindenről van véleményük, amit azonnal meg kell osztani valamelyik társukkal vagy éppen az órát tartó pedagógussal megzavarva ezzel az óra menetét. A lányok között folyamatos volt a konfliktus. Szinte minden napra jutott egy veszekedés, egy öltözői incidens, ami tovább gyűrűződött tanórán is. Reméltem, hogy az érzékenyítő program egyik hatása az osztályon belüli kapcsolatok javulása lesz, ami közvetve kihat a tanórán tanúsított magatartásukra is. A bemeneti és kimeneti tanítói kérdőívek eredményeinek összehasonlítása vegyes képet mutat. Pozitív irányú változás mutatkozik nyitottság, segítőkészség és bántalmazó magatartás terén. Az év végén a pedagógusok többsége közepesre értékelte az osztály nyitottságát a fogyatékkal élővel kapcsolatban (26. ábra). Két pedagógus látott javulást, egy pedig romlást ebben a témában.

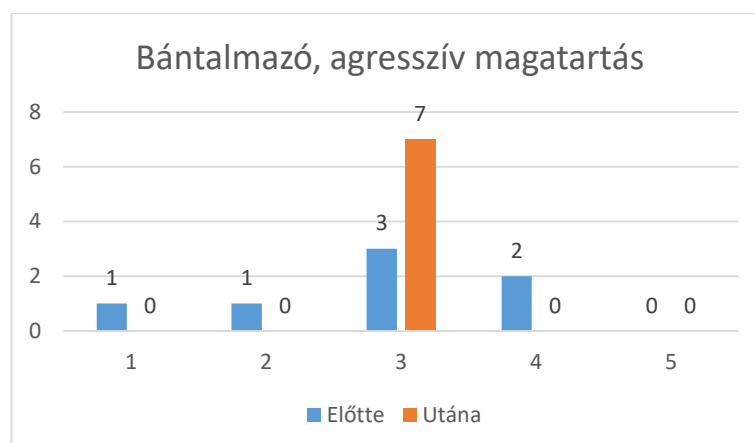
26. ábra A nyitottság megítélése a célcsoportnál Forrás: saját szerkesztés

A 27. ábra szerint a program lefolytatása előtt egy pedagógus csupán elégségesre értékelte az osztály segítőkészségét, ami a program után közepesre változott. Ez csekély javulást mutat csak, mert hat pedagógus semmilyen változást nem tapasztalt a tanév során.

27.ábra: Segítőkézség megítélése a célcsoportnál. Forrás: saját szerkesztés

A 28. ábra mutatja az osztály értékelését bántalmazó, agresszív magatartásból. Az év eleji eredmények szórt képet mutattak, többféle érdemjegy előfordult (1-4). Ez az év végére úgy változott, hogy mind a hét pedagógus közepesre értékelte a gyerekeket, ami nem jelent pozitív irányú változást.

28.ábra Bántalmazó, agresszív magatartás megítélése a célcsoportnál Forrás: saját szerkesztés

Annak ellenére, hogy a kérdőívek eredménye alapján az osztályt tanító pedagógusok nyitottabbnak és segítőkészebbnek ítélték meg őket, ez az egymással való kapcsolatukban nem tükröződött. A tanórán tanúsított viselkedésükben sem a tolerancia, sem a segítőkészség nem mutatkozott meg. Továbbra is jellemző volt az órai munka beszélgetéssel való megzavarása, egymás verbális bántalmazása. Ezek alapján elmondható, hogy a program nem volt hatással a tanulók tanórai magatartására, és nem

járt pozitív vagy negatív változással sem. Bár a tanulók szemléletében változás állt be, a viselkedési problémák mérsékelése érdekében szükséges a munka további folytatása. A különböző konfliktuskezelési technikák megtanítása a gyerekeknek egy újabb feladat lehet a jövőre nézve.

7. Összegzés és kitekintés

Az érzékenyítő program célja a különböző fogyatékosági csoportok megismerésének elősegítése volt könyvek, mozifilmek, dokumentumfilmek és szimulációs gyakorlatok segítségével. A filmek betekintést nyújtottak a fogyatékossgal élők mindennapi küzdelmeibe, élethelyzeteibe, miközben hangsúlyozták a társadalmi integráció, az elfogadás és az empátia fontosságát. A program elsődleges célja az volt, hogy megváltoztassa a résztvevők attitűdjét a fogyatékkal élő emberek irányában, illetve hozzájáruljon az előítéletek csökkentéséhez. A program elemei nem csupán információkat közvetítettek, hanem érzelmi hatást is gyakoroltak, lehetőséget adva a diákok számára, hogy a fogyatékossg témáját egy új szemszögből lássák.

A kutatás, amely nem reprezentatív mintán alapult, arra irányult, hogy felmérje a program hatását a résztvevők attitűdjeinek változásában. Az eredmények alapján a diákok többsége pozitívan fogadta a programot, a program elemei segítettek nekik jobban megérteni a fogyatékkal élő emberek helyzetét. A program végére sokan empatikusabb hozzáállást mutattak, és csökkentek a korábbi előítéleteik.

Bár a kutatás nem volt reprezentatív, a kapott eredmények rávilágítottak arra, hogy az ilyen típusú érzékenyítő programok hatékonyak lehetnek a társadalmi szemléletformálásban, különösen a fiatalabb korosztályok körében.

A jövőben érdemes lenne a programot szélesebb közönséghez is eljuttatni, nagyobb mintán, hogy a hatások jobban mérhetők legyenek. Az érzékenyítő művek mellett további interaktív elemek – például beszélgetések fogyatékkal élő személyekkel, civil szervezetek programjainak látogatása – beépítése még inkább fokozhatná a program hatékonyságát. Az oktatási intézmények számára hasznos lenne állandó programként integrálni az ilyen érzékenyítő tevékenységeket, hogy hosszú távon is eredményes hatást gyakoroljanak a társadalom szemléletmódjára.

Irodalomjegyzék

Balázs, K (2022): Érzékenyítő tréningek pszichológiai háttere. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2022. 102-104. o.

Barnes, C. – Mercer, G.: Disability, work, and welfare. Challenging the social exclusion of disabled people. *Work, Employment and Society*, 19(3), 527–545.o.

Berti, Debacker, Chervin, Comte, Robert (1998): Awareness activities about handicap. Technical Coordination of social and community Rehabilitation, Handicap International, Bangladesh

Blaska, J (2004): Children's Literature That Includes Characters With Disabilities Or Illness. In: *Disability Studies Quarterly* Vol.24.No1. (2004).

Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.

Cameron, L., & Rutland, A. (2006). Extended contact through story reading in school: Reducing children's prejudice toward the disabled. *Journal of Social Issues*, 62(3), 469-488. o.

Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Harcourt Brace Jovanovich.

Ellis, K., & Kent, M. (2011). *Disability and New Media*. Routledge.

Engel, G. L. (1977.a.): The Need for a New Medical Model: A Challenge for Biomedicine. *Science*, 196(4286):129-136. o.

EMMI (2012): 32/2012.(X.8.) EMMI rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról.

Fiske, S. T.: *Társas alapmotívumok*. Osiris Kiadó, 2006. 296-344.o.

Forgács, A. (2017): *Fejezetek a kommunikáció szociálpszichológiájából*. Akadémia kiadó, 2017.

Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal*, 37(5), 813-828. o.

- Gulya, N- Fehérvári, I. (2020): A fogyatékoság reprezentációja az általános iskolák magyar irodalom tananyagához kapcsolódó irodalmi művekben. *Educatio* 29 (3), 379–393. o.
- Haller, B., Dorries, B., & Rahn, J. (2006). Media labeling versus the US disability community identity: A study of shifting cultural language. *Disability & Society*, 21(1), 61-75. o.
- Hehir, T., Grindal, T., Freeman, B., Lamoreau, R., Borquaye, Y., & Burke, S. (2016). *A Summary of the Evidence on Inclusive Education*. Cambridge, MA: Harvard Graduate School of Education.
- Hujber Tamásné (2018) : Módszertani Segédanyag – Érzékenyítő foglalkozásokhoz FOF2017 Pályázati Képes Beszámoló ALTERNATÍVA Komplex Szolgáltató Egyesület.
- Jenei, T.(2019): Segítő könyvek a magyar gyermekirodalomban. *Magiszter*. XII. évf.2.sz 67-74. o.
- Katz, D. (1960). The functional approach to the study of attitudes. *Public Opinion Quarterly*, 24(2), 163-204. o.
- Kálmán Zs.-Könczei Gy.(2002): *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Osiris Kiadó
- Kézdi, G. – Surányi, É. (2010): Nem- kognitív készségek mérése az Oktatási Integrációs Program hatásvizsgálatában. *Magyar Tudomány*, 2010.7.
- Könczei, Gy.- Hernádi, I. (2011): A fogyatékoságtudomány főfogalma és annak változásai. In: Nagy Zita Éva (szerk.,2011): *Az akadályozott és az egészségkárosodott emberek élethelyzete Magyarországon. Kutatási eredmények a TÁMOP 5.4.1 projekt kutatási pillérében*. Nemzeti Család-és Szociálpolitikai Intézet, Budapest 7-28. o.
- Kőpatakiné Mészáros Mária (2004): Közben felnő egy elfogadó nemzedék. [Új pedagógiai szemle](#), 2004. (54. évf.) 2. sz. 38-48. o.
- Kőpatakiné Mészáros Mária (2006): A sajátos nevelési igényű tanulók oktatási integrációjának lehetőségei. *Családi Jog*, 2006/2., 19-26. o.
- Lindsay, S., & McPherson, A. C. (2012). Experiences of social inclusion and exclusion among youth with disabilities. *Disability & Rehabilitation*, 34(4), 303-312. o.

Nator Z. – Polonkai B. – Simon B.: ÉRzékenyítő munkafüZET felső tagozatos tanulók számára.

<https://eselypedagogia.edu.hu/documents/2022/11/erzekenyites-felso-tagozat-munkafuzet.pdf/> (utolsó letöltés dátuma: 2024. 10. 23.)

Némethné Tóth Á. (2009).: Tanári attitűdök és inklúzív nevelés. Magyar Pedagógia. 109.2.sz.105-120. o.

Meggyesné, H. T. – Máthéné, H. T.: A társadalmi érzékenyítés kisgyermekkorban I.

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_tarsadalmi_erzekenyites_modszertana_ki_sgyermekkorban/index.html (utolsó letöltés dátuma: 2024. 10. 23.)

Meggyesné, H. T. – Máthéné, H. T.: A társadalmi érzékenyítés kisgyermekkorban II.

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_tarsadalmi_erzekenyites_modszertana_ki_sgyermekkorban_ii/index.html (utolsó letöltés dátuma: 2024.10.23.)

Mérei, F. (2001): Községek rejtett hálózata. Osiris Kiadó. Budapest.

OECD (2012). Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools. Paris: OECD Publishing.

Oliver, M. (1990). The Politics of Disablement. Macmillan Education UK.

Papp, G. (2012): Az integráció, inklúzió fogalmak tartalmi elemzése gyógypedagógiai megközelítésben nemzetközi és magyar szintén. Gyógypedagógiai Szemle 40.évfolyam 4. sz. 295-304. o.

Parker és Ackerman (2007): Character Education in Literature- Based Instruction. Faculty Publications and Presentations. Paper 33.

http://digitalcommons.liberty.edu/educ_fac_pubs/33

Nator Z. - Polonkai B.- Simon B.: ÉRzékenyítő munkafüZET általános iskola felső tagozat 7-8. osztályos tanulói számára

<https://eselypedagogia.edu.hu/documents/2022/11/erzekenyites-felso-tagozat-munkafuzet.pdf/>

Perlusz, A.(2020): Az inklúzív intézményvezetés és az inklúzív nevelés-oktatás összefüggései. Educatio 29(3) 350-362. o.

- Pongrácz, K.: (2013): Többségi általános iskolások sajátos nevelési igényű gyermekkel szembeni attitűdjének vizsgálata. *Gyógypedagógiai Szemle* 41.évf. 3.sz. 197-207. o.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon and Schuster.
- Roper, P. (2003). *Disability in Media, Film and Theatre*. Edinburgh University Press.
- Rosenberg, M. J., & Hovland, C. I. (1960). Cognitive, affective, and behavioral components of attitudes. In M. J. Rosenberg, C. I. Hovland, W. J. McGuire, R. P. Abelson, & J
- Saad, S.C. (2004). The portrayal of male and female characters with chronic illnesses in children's realistic fiction, 1970-1994. *Disability Studies Quarterly*, 24(1)
- Sallay, H.- Perge, J. (2007): A szociometria módszer alkalmazása alsó és középfokú oktatási intézményekben. *Iskolapszichológia* 12, Budapest 2007.
- Sayers Adomat, D. (2014): Exploring Issues of Disability in Children's Literature Discussions. *Disability Studies Quarterly*. [Vol. 34 No. 3.General Issue](#)
- Schulze, M. (2007). *Understanding the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Handicap International.
- Schwab, S. (2018). Inclusive and special education in Europe. *European Journal of Special Needs Education*, 33(3), 263-267. o.
- Shapiro, J. P. (1993). *No Pity: People with Disabilities Forging a New Civil Rights Movement*. Times Books.
- Sridar és Vaughn (2000): Bibliotherapy for All Enhancing Reading Comprehension, Self-Concept, and Behavior. *TEACHING Exceptional Children*, Vol. 33, No. 2, 74-82. o. http://teachingld.net/pdf/teaching_how-tos/bibliotherapy_for_all.pdf
- Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. Alexandria, VA: ASCD.
- Tóth-Szerecz, Á. (2022): A fogyatékossgal kapcsolatos szemléletformálás lehetősége a hatályos köznevelést meghatározó dokumentumokban. *Új pedagógiai szemle*. 72. (9-10). 77-97. o.

Tóth-Szerecz, Á.(2023): A köznevelésben használható, fogyatékoságok iránti szemléletformáló programok összehasonlító elemzése. Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat 9. (2). 65-80. o.

UNESCO (2005). Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris: UNESCO

Westwood, P. (2011). Commonsense Methods for Children with Special Educational Needs. Routledge.

WHO (World Health Organization)(2004): FNO- A funkcióképesség, a fogyatékoság és az egészség nemzetközi osztályozása. Medicina Könyvkiadó, Budapest.

Weboldalak:

I1: Csillagbusz Inklúziós Intervenciós Program honlapja. Letöltés dátuma: 2024.07.31. URL: <https://csiip.elte.hu/>

I2: Magyar Paralimpiai Bizottság honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 07. 30. URL: <https://hparalimpia.hu/mpn2024>

I3: Fogyatékosok Országos Diák-, Verseny- és Szabadidősport Szövetség honlapja. Letöltés dátuma: 2024. 07. 30. URL: <https://fodisz.hu/mpn2024/>

I4: Egyesület az inklúzióért honlapja. Letöltés dátuma: 2024.07.30. URL: <https://www.egysimaegyforditott.com/>

Mellékletek:

1.sz. melléklet: Szülői beleegyező nyilatkozat

Tisztelt Szülő!

Harmadéves gyógypedagógus hallgatóként kutatást végzek iskolánkban a hatodik osztályos tanulók körében azzal kapcsolatban, hogy milyen a tanulók attitűdje a fogyatékossgal élő embertársaik irányában. A tanév során két mérést fogok végezni. Egyet ősszel és egyet az év végén júniusban. A mérés kérdőívvel történik. A tanév folyamán egy Érzékenyítő Programot fogok csinálni a gyerekekkel a témában, mely során megismerkedünk a különböző fogyatékossgai csoportokkal irodalmi művek, filmek és az életüket bemutató kisfilmek segítségével.

Ahhoz, hogy a tanulókkal a kérdőíves felmérést elvégezhessem, illetve a gyerekek részt vehessenek a Programban, szükségem van az Ön beleegyező nyilatkozatára. A válaszadás önkéntes és név nélkül történik. Kérem, beleegyezésével támogassa munkámat, mely egyben a szakdolgozatom alapja is lesz.

Simontornya, 2023. szeptember 05.

Köszönettel

Elvira Nagy
Szabóné Nagy Elvira

gyógypedagógus hallgató

Név	Beleegyezem	Nem egyezem bele
Almási Alexandra Bianka	<i>Almási Bianka</i>	
Bencze Bese Kornél	<i>Bencze Kornél</i>	
Borbély Balázs Gábor	<i>Borbély Balázs</i>	
Ihász Gergő	<i>Ihász Gergő</i>	
Kara Fanni	<i>Kara Fanni</i>	
Kneisz Benedek	<i>Kneisz Benedek</i>	
Kovács Zsuzsanna Szófia	<i>Kovács Zsuzsanna</i>	
Lukács Adrienn	<i>Lukács Adrienn</i>	
Molnár Réka	<i>Molnár Réka</i>	
Orsolya Emma Kamilla	<i>Orsolya Emma</i>	
Soós Máté	<i>Soós Máté</i>	
Szabó Samu László	<i>Szabó Samu</i>	
Szücs Melánia	<i>Szücs Melánia</i>	
Ünnep Cintia Diána	<i>Ünnep Cintia</i>	
Nyári István	<i>Nyári István</i>	
Kertész Ádám	<i>Kertész Ádám</i>	

2.sz. melléklet: Szociometriai kérdőív

1. Ki a legjobb barátod az osztályban?
2. Kihez fordulnál segítségért az osztálytársaid közül, ha bajba kerülnél?
3. Kinek mondanád el a titkaidat?
4. Kire szavaznál, ha osztályképviselőt kellene választani?
5. Ki az, akit sokan kedvelnek? Miért?
6. Ki az, akit többen nem kedvelnek? Miért?
7. Kit hívnál meg a születésnap bulidba?
8. Ki a legokosabb?
9. Kinek a viselkedése tetszik neked? Miért?

3.sz. melléklet: Bemeneti/kimeneti kérdőív a tanulók számára

Kérdőív 6. évfolyamos tanulók részére.

1. Olvastál- e már fogyatékosággal élő emberekről?
 - igen, könyvben,
 - igen, újságban,
 - igen, interneten,
 - nem.
2. Láttál – e már olyan filmet, amelyben fogyatékosággal élő emberek szerepeltek vagy róluk szólt?
 - igen, TV-ben
 - igen, moziban
 - igen, interneten
 - nem.
3. Találkoztál – e olyan emberrel, aki fogyatékosággal él?
 - igen, családban
 - igen, iskolában,
 - igen, utcán,
 - igen, tömegközlekedésen,
 - igen, bevásárló helyeken,
 - egyéb.

4. Volt/van fogyatékossgal élő iskolatársad?

- igen, látássérült (aki rosszul vagy nem lát),
- igen, mozgásfogyatékos (aki nehezen vagy nem tud mozogni),
- igen, beszédfogyatékos (aki nehezen, rosszul vagy nem beszél),
- igen, intellektuális képességzavarral küzdő (aki lassabban gondolkodik, mint más ember),
- igen, hallásfogyatékos (aki rosszul vagy nem hall),
- nem.

5. **Szívesen** segítenék embernek.

- látássérült (aki rosszul vagy nem lát),
- mozgásfogyatékos (aki nehezen vagy nem tud mozogni),
- beszédfogyatékos (aki nehezen, rosszul vagy nem hall),
- intellektuális képességzavarral küzdő (aki lassabban gondolkodik, mint más ember),
- hallásfogyatékos (aki rosszul vagy nem hall),
- nem segítenék.

6. **Szívesen** ülnék az iskolában egy tanuló mellé.

- látássérült (aki rosszul vagy nem lát),
- mozgásfogyatékos (aki nehezen vagy nem tud mozogni),
- beszédfogyatékos (aki nehezen, rosszul vagy nem beszél),
- intellektuális képességzavarral küzdő (aki lassabban gondolkodik, mint más ember),
- hallásfogyatékos (aki rosszul vagy nem hall),
- nem ülnék mellé.

7. **Szívesen** barátkoznék olyan gyerekekkel, aki

- látássérült (aki rosszul vagy nem lát),
- mozgásfogyatékos (aki nehezen vagy nem tud mozogni),
- beszédfogyatékos (aki nehezen, rosszul vagy nem beszél),
- intellektuális képességzavarral küzdő (aki lassabban gondolkodik, mint más ember),
- hallásfogyatékos (aki rosszul vagy nem hall),
- nem barátkoznék vele.

8. **Szívesen** bemutatnám a barátaimnak a

- látássérült (aki rosszul vagy nem lát),
- mozgásfogyatékos (aki nehezen vagy nem tud mozogni),
- beszédfogyatékos (aki nehezen, rosszul vagy nem beszél),
- intellektuális képességzavarral küzdő (aki lassabban gondolkodik, mint más ember),
- hallásfogyatékos (aki rosszul vagy nem hall) barátomat,
- nem mutatnám be a barátaimnak.

9. **Nem szívesen** laknék

- látássérült (aki rosszul vagy nem lát),
- mozgásfogyatékos (aki nehezen vagy nem tud mozogni),
- beszédfogyatékos (aki nehezen, rosszul vagy nem beszél),
- intellektuális képességzavarral küzdő (aki lassabban gondolkodik, mint más ember),
- hallásfogyatékos (aki rosszul vagy nem beszél),
- nem szíves laknék fogyatékossgal élő ember szomszédságában.

10. **Nem szívesen** mennék el egy olyan gyerek születési partijára aki,

- látássérült (aki rosszul vagy nem lát),
- mozgásfogyatékos (aki nehezen vagy nem tud mozogni),
- beszédfogyatékos (aki nehezen, rosszul vagy nem beszél),
- intellektuális képességzavarral küzdő (aki lassabban gondolkodik, mint más ember),
- hallásfogyatékos (aki rosszul vagy nem hall),
- szívesen elmennék egy fogyatékossgal élő gyermek születési partijára.

11. **Megvédenék** egy..... gyermeket, akit szóval/tettel bántanak.

- látássérült (aki rosszul vagy nem lát),
- mozgásfogyatékos (aki nehezen vagy nem tud mozogni),

- beszéd fogyatékos (aki nehezen, rosszul vagy nem beszél),
- intellektuális képességzavarral küzdő (aki lassabban gondolkodik, mint más ember),
- hallás fogyatékos (aki rosszul vagy nem beszél),
- nem védenék meg egy fogyatékossgal élő gyereket akit szóval/tettel bántanak.

12. Ha meghívna **nem szívesen** mennék el egy olyan gyermek otthonába, aki

- látássérült (aki rosszul vagy nem lát),
- mozgás fogyatékos (aki nehezen vagy nem tud mozogni),
- beszéd fogyatékos (aki nehezen, rosszul vagy nem beszél),
- intellektuális képességzavarral küzdő (aki lassabban gondolkodik, mint más ember),
- hallás fogyatékos (aki rosszul vagy nem hall),
- szívesen elmennék egy fogyatékossgal élő gyerek szülinapi bulijára.

13. **Szívesen** laknék egy szobába táborozás alkalmával egy gyerekkel, aki

- látássérült (aki rosszul vagy nem lát),
- mozgás fogyatékos (aki nehezen vagy nem tud mozogni),
- beszéd fogyatékos (aki nehezen, rosszul vagy nem beszél),
- intellektuális képességzavarral küzdő (aki lassabban gondolkodik, mint más ember),
- hallás fogyatékos (aki rosszul vagy nem beszél),
- nem laknék vele egy szobában.

4. sz. melléklet: **Bemeneti/kimeneti kérdőív a célcsoportban tanítók számára**

1. Van – e olyan tanítványa, aki fogyatékossgal él?
 - igen, látássérült,
 - igen, mozgás fogyatékos,
 - igen, beszéd fogyatékos,
 - igen, intellektuális képességzavarral küzdő,
 - igen, hallás fogyatékos,
 - nincs.

2. Ha igen, hogyan tudja őt segíteni az oktatás során?
3. Mit gondol az Ön iskolájába járó gyerekek mennyire érzékenyek a fogyatékkal kapcsolatos kérdésekben?
4. Az osztály, amiben tanít az Ön véleménye szerint mennyire nyitott a fogyatékos témára?
5. Milyennek ítéli meg az osztályközösséget tolerancia tekintetében?
6. Milyennek ítéli meg az osztályközösséget segítőkészség terén?
7. Mennyire jellemzi az osztályba járó gyerekeket a bántalmazó, agresszív magatartás?

5.sz.melléklet Mesterséges intelligencia nyilatkozat

NYILATKOZAT

Kijelentem, hogy mesterséges intelligencia alkalmazást/programot (pl. képalkotó, szövegalkotó) nem használtam a dolgozat készítése során.

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy a dolgozatot nem magam készítettem, illetve mesterséges intelligencia alkalmazás/program segítségével vettem igénybe vagy a dolgozattal kapcsolatban szerzői jogi jogsértés ténye merül fel, a Szekció megtagadja a dolgozat befogadását.

Dátum: Kapcsolat, 2025.01.09.

Szabócs Nagy Elvira
Aláírás
Szabócs Nagy Elvira
Név (olvashatóan)

6.sz. melléklet Eredetiség nyilatkozat

NYILATKOZAT

pályamunka nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Szabóné Nagy Elvira

A Hallgató Neptun kódja: W4K7WP

A pályamunka címe: 6. évfolyamos gyerekek attitűd-változásának vizsgálata a különböző fogyatékosági csoportokkal kapcsolatban.

A megjelenés éve: 2025

A konzulens neve: Tóth-Szerecz Ágnes

Kijelentem, hogy az általam benyújtott pályamunka egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

A leadott pályamunka szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Kelt: Kaposvár 2025. január 9.

aláírás